

Univerzita Karlova v Praze
Filosofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

Bakalářská práce

Eva Škvárová

**Nábytkářská firma Emil Gerstel Prague a její spolupráce
s architekty**

**The Furniture Firm Emil Gerstel Prague and its Collaboration
with Architects**

Praha 2015

Vedoucí práce PhDr. Jan Mergl, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala lidem, kteří umožnili vznik této práce.

Vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Merglovi, Ph.D

Mgr. Haně Závorkové ředitelce Oblastního muzea Praha – východ

Karlu Poupěti restaurátorovi Národního památkového ústavu

Ing. arch. Petru Domanickému ze Západočeské galerie v Plzni

Mgr. Marie Szadkowske ředitelce pražského Studijního a dokumentačního centra Adolfa

Loose

a mnoha dalším, kteří mi ochotně pomáhali.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne:

podpis:

Abstrakt

Práce má za cíl shromáždit informace o nábytkářské firmě Emil Gerstel Prague s důrazem na spolupraci s architekty jako návrháři interiérů. V době před první světovou válkou, kdy stál v čele společnosti Emil Gerstel, vznikala nábytek ovlivněný geometrickou vídeňskou secesí, ale i historizující kusy. Objevují se zmínky o spolupráci s Josephem Mariou Olbrichem. Firma dodávala na vídeňský dvůr. Okolo roku 1930 za Bedřicha Gerstela zažívala firma největší rozvoj. Do tohoto období spadá zařizování nákladné vily Otto Petschka v neorokokovém stylu, spolupráce s Adolfem Loosem a Heinrichem Kulkou při zhotování interiérů v Müllerově vile a v bytě Semlerových v Plzni. Vladimír Grégr uplatnil v bytě Havlových v Praze své návrhy ovlivněné organickým funkcionalismem. Většina Gerstelových zákazníků pocházela z vyšších vrstev, zmíněné nemovitosti byly svým majitelům po druhé světové válce (alespoň částečně) odejmuty. Práce se dotýká i osudů jednotlivých staveb, postupů při jejich restaurování a záměrů na jejich obnovu. Druhá část se snaží popsat samostatnou tvorbu firmy. Její produkce byla z větší části ovlivněna historismy, ty byly uplatněny v zámku v Panenských Břežanech. Firemní architekt Arthur Blitz byl zřejmě autor návrhů ovlivněných styly jako art deco či funkcionalismus. Lze je srovnávat například se soudobou tvorbou Uměleckoprůmyslových závodů Brno. Poslední kapitola je věnována dalším možným doposud neověřeným spolupracím a realizacím.

Klíčová slova: nábytek, vnitřní vybavení, interiér, Emil Gerstel, Adolf Loos, Müllerova vila, Max Spielmann, Heinrich Kulka, Vladimír Grégr, Arthur Blitz, Panenské Břežany, neorokoko, historismus, organický funkcionalismus

Abstract

The purpose of this thesis is to gather information on the furniture firm Emil Gerstel Prague in connection with collaborations with architects as interior designers. Emil Gerstel was in charge of the firm Before the First World War, in that period furniture influenced by Viennese geometric secession and by historicist tendencies was produced. A collaboration with the architect Joseph Maria Olbrich in that time is also mentioned. The firm was purveyor to the Viennese court. Around 1930 under the direction of Bedřich Gerstel was the firm on its peak. This period comprises the works on furnishing of the interior of the Otto Petschek 's villa in the Neo-rococo style, the collaboration with Adolf Loos and Heinrich Kulka on furnishing of the villa Müller and on furnishing of the family Semler 's apartment in Plzeň. Vladimír Grégr was the author of the Václav Maria Havel's apartment, his designs were influenced by organic functionalism. Most of the Gerstel's customers came from wealthy families, their property was after the Second World War nationalized. This thesis deals with the circumstances of the buildings , their restoring or the plans for a future renovation. The second part describes the independent production of the firm. It was mostly influenced by historicism, as we can see at the Panenské Břežany mansion. The architect Arthur Blitz was an author of the designs influenced by art deco and functionalism. This production may be compared to the production of UP závody Brno. The last chapter is dedicated to unproven yet possible collaborations and commissions.

Key words: furniture, interior fittings, interior, Emil Gerstel, Adolf Loos, villa Müller, Max Spielmann, Heinrich Kulka, Vladimír Grégr, Arthur Blitz, Panenské Břežany, Neo-rococo, historicism, organic functionalism

Obsah

1. Úvod	7
2. Emil Gerstel - Továrna na nábytek a dekorační předměty	11
2.1 počátky (1860-1894)	11
2.2 Emil Gerstel (1894-1919)	11
2.3 Bedřich Gerstel (1919-1939).....	13
2.4 další osudy (1939-1948).....	16
3. Vila Otto Petschky.....	19
4. Müllerova vila	26
5. Byt Oskara a Jany Semlerových.....	40
6. Panenské Břežany a další realizace v katalogu firmy	46
6.1 Panenské Břežany	46
6.2 další interiéry v reprezentačním katalogu	51
7. Byt Václava Marii a Boženy Havlových.....	57
8. Další spolupráce a realizace	65
8.1 architekti.....	65
8.2 reklamní materiály	66
8.3 budovy.....	67
9. Závěr.....	70
10. Seznam literatury a pramenů	73
11. Obrazová příloha.....	77
12. Seznam vyobrazení	129

Seznam použitých zkratk

AA NTM – Archiv architektury Národního technického muzea v Praze

SDC v Müllerově vile – Studijní a dokumentační centrum v Müllerově vile v Praze

1. Úvod

O činnosti firmy Emil Gerstel se dochovalo jen málo dokladů, přesto je do dnešní doby spojována s pojmy jako kvalitní provedení a zakázková luxusní výroba. Důvodem je nejen pověst firmy, která přežívá dodnes, ale hlavně její produkty, které se vyznačují smyslem pro detail a kvalitní materiály. Jednalo se zřejmě o jednu z největších meziválečných nábytkářských firem u nás,¹ která vlastnila továrnu ve Vysočanech s rozsáhlým skladem dřeva a prodejní palác v Senovážné ulici. Firma zaměstnávala vlastní návrháře, ale také s ní, díky jejímu dobrému jménu, spolupracovali přední architekti čeští i zahraniční. Proto jsem se rozhodla osvětlit a poukázat na činnost tohoto velikána v oblasti výroby nábytku, který byl téměř zapomenut vlivem dramatických historických událostí.

Firma se zaměřovala na různé druhy výroby, v prodejně stály hotové kusy, ale většina byla zhotovována na míru zákazníkovi. Ve své práci se zaměřím na několik různých architektů a jejich vnitřní návrhy, na detailnějším popisu stylově odlišných interiérů se pokusím postihnout širší schopnosti výrobce. Výběr byl dán existencí dokumentace objektů, která je v případě firmy Gerstel velice vzácná, firemní archiv zřejmě vzal za své při bombardování v roce 1945.² Všechny realizace v mé práci vznikaly shodou okolností kolem roku 1930, snažím se je řadit alespoň přibližně chronologicky. V tomto období byla firma zřejmě na vrcholu své slávy a dávala to na odív v podobě reklamního materiálu, toto časové období lze nejlépe zdokumentovat.

S pojmem „gerstelovský“ nebo „à la Gerstel“ se můžeme nejčastěji setkat u nábytku, který vznikl ve 20. století, ale přesto vykazuje inspiraci historismy. Ačkoliv firma údajně dbala na přesné kopírování starožitností,³ známější jsou kusy, u kterých se s historizujícím tvaroslovím zacházelo volně a vznikal tak často nábytek s poněkud nepřírozeně použitým hybridním dekorem. Již ve své době byl tento styl napodobován, nicméně tyto kusy se od produkce firmy liší očividně méně kvalitním zpracováním.⁴ Značka Gerstel tak bývá

¹ KUBŮ 2014, 148.

² Ibidem, 169.

³ Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 200.

⁴ Dle rozhovoru s Karlem Malovaným majitelem Nábytek Antik dne 30.3.2015.

spojována s tvorbou nábytku, který nebyl nositelem nových výtvarných názorů⁵ a je považován za slepou větev v dějinách užitého umění.

Ve své práci se pokusím ukázat i další stránku produkce firmy související s „moderními“⁶ tendencemi 20. a 30. let. Firma se snažila držet krok s dobou a uspokojit potřeby střední třídy levnějším nábytkem praktického tvaru a vymanit se tím z označení příliš drahé firmy pouze „pro hořejších deset tisíc“.⁷ Gerstel tak reagoval na aktuální otázku sociálního bydlení a potažmo hygieny v bytové kultuře 20. let,⁸ ale při srovnání jeho cen s konkurencí se ona proklamovaná „lacinost“⁹ zdá poněkud nadsazená.

Mým původním záměrem bylo přinést co nejvíce informací o činnosti firmy, jak se ale ukázalo, množství materiálu přesahuje formát bakalářské práce. V závěru se proto budu věnovat mimo jiné dalším možným realizacím a spolupracím, které stále čekají na probádání.

Odborná literatura se o firmě příliš nezmiňuje, pouze Alena Adlerová upozorňuje na výrobu převážně historizujících nákladných sestav.¹⁰ Tato bakalářská práce by se neobešla bez děl jako jsou Dějiny nábytkového umění¹¹ či práce o konstrukci nábytku autorů Ludvíka Lososa¹² a Milana Tognera.¹³ Zásadní práce je článek Eduarda Kubů,¹⁴ popisující zevrubně vznik a ekonomický růst firmy s přihlédnutím k osudům členů rodiny. Autor provedl zevrubnou analýzu tzv. „business history“,¹⁵ čerpal především z živnostenského referátu Prahy v Archivu hlavního města Prahy, z fondu Policejního ředitelství v Národním archivu v Praze, či z dobové ročenky Compass Finanzielles Jahrbuch. Informace o rodině čerpá z publikace Marty Markové věnované životu sestry Beřicha Gerstela Alice Rühle Gerstel.¹⁶

⁵ Viz email od Miroslava Zíky znalce v aukční síni Dorotheum dne 1.4.2015.

⁶ Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 200.

⁷ GERSTEL.

⁸ ADLEROVÁ 1983, 18 a 121.

⁹ GERSTEL.

¹⁰ ADLEROVÁ 1983, 83.

¹¹ KARASOVÁ 2001 / CIMBUREK 1996b / CIMBUREK 1996a.

¹² LOSOS 2013.

¹³ TOGNER 1993.

¹⁴ KUBŮ 2014.

¹⁵ Ibidem, 148.

¹⁶ MARKOVÁ 2007.

Osudy této levicové novinářky a překladatelky se ve svém článku zabývá i Jana Mikota.¹⁷ Dále existuje několik internetových zdrojů s různou mírou důvěryhodnosti.

Informace o Petschkově vile jsem čerpala především z restaurátorských zpráv.¹⁸ Zmínky o tvůrci historizující architektury Maxi Spielmannovi jsou v odborné literatuře kusé. Naopak je tomu u tématu Müllerovy vily, vycházela jsem především z publikace Müllerova vila¹⁹ věnované rekonstrukci objektu a z restaurátorských zpráv.²⁰ Plzeňský byt manželů Semlerových je zmiňován v katalogu k výstavě Loos-Plzeň-souvislosti²¹ a ve Slavných vilách Plzeňského kraje.²² Kapitola o bytě Václava Marii Havla čerpá z archivních materiálů v pozůstalosti architekta Vladimíra Grégra²³ a z diplomové práce jemu věnované.²⁴

Z pramenů jsou z hlediska mé práce nejcennější ty, jež obsahují fotografickou dokumentaci interiérů, jako reklamní články v časopisu Byt a umění²⁵ nebo v Pestrém týdnu.²⁶ Nejdůležitější je pak katalog sepsaný samotným Bedřichem Gerstelem. Na základě srovnání katalogu s objektem zámku v Panenských Břežanech a popisu realizací v „moderním“ duchu vznikla kapitola čtvrtá. Vzorníky předloh firmy Gerstel ukazuje další, zřejmě finančně méně nákladnou stránku produkce.²⁷

Bohatým zdrojem informací o chodu firmy je šetření²⁸ o firmě prováděné státní bezpečností v roce 1950. Ale i zde se objevují mylné informace²⁹ a rozchází se v leccems s článkem Kubů. Zpráva navíc končí tendenčním popisem údajných „germanizačních“ praktik a vykořisťování českého dělnictva v Gerstelově podniku. Další důvěryhodnou zmínkou je usnesení o koupi zámku v Panenských Břežanech manželé Bedřichem a Martou Gerstelovými

¹⁷ MIKOTA 2008.

¹⁸ POUPĚ a.

¹⁹ KSANDR 2000.

²⁰ DUŠEK a / DUŠEK b / BOK a / BOK 1999.

²¹ DOMANICKÝ/JINDRA 2011.

²² ULRICH 2009b.

²³ Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM.

²⁴ SOSNOVCOVÁ 2009.

²⁵ Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 200.

²⁶ Pestrý týden, III, č. 34, Praha 25.8.1928, 20 / Pestrý týden, VII., č. 36, Praha 23.7.1932, 19.

²⁷ Čtyři vzorníky firmy Gerstel, kancelář technického kreslení Vily Sigmund, Liberec.

²⁸ Ministerstvo národní bezpečnosti: Šetření podle §7 dekretu č.100/45 Sb., 3.3.1950, uloženo v Archivu bezpečnostních složek Praha, složka 305-251-7.

²⁹ Například jako manželka Bedřicha je uváděna Nely Gerstelová, což byla ve skutečnosti jeho matka.

z roku 1927.³⁰³¹ Zmínky se nacházejí také v pražských adresářích a seznamu telefonních ústředěn, v Muzeu cenných papírů je uloženo několik úředních listin týkajících se objednávek.³²

³⁰ Exekuční soud v Praze, Usnesení v exekuční věci dražba zámku v Panenských Břežanech, 16.7.1927.

³¹ Další internetový zdroj obsahuje například fotografie Emila a Bedřicha Gerstelů a informace o členech rodiny, jedná se o článek na stránkách ww.prostor-ad.cz. Autoři si nicméně napamatují zdroje, ze kterých čerpali a proto jsem se rozhodla z článku necitovat.³¹

³² <http://www.das-mcp.cz/muzeum/cz/sbirky/vyhledavani>, vyhledáno 25.3.2015.

2. Emil Gerstel - Továrna na nábytek a dekorační předměty

2.1 počátky (1860-1894)³³

Gerstelové byli stará židovská rodina, odvozující svůj původ od Jehudy Löwa ben Becalela, obecně známého pod označením Rabi Löw. Markus Josef Gerstel (?-1876) zřídil roku 1860³⁴ v domě U Říšského Jablka v Michalské ulici č. 15 obchod označovaný jako vetešnictví jehož hlavním artiklem byl použitý nábytek. Skutečnost, že se Markus Josef přestěhoval z Kaprové ulice č. 49. do domu na adrese Michalská 19, ukazuje na úspěchy v podnikání. Michalská ulice se nacházela v obchodním centru Prahy. V roce 1870 přenechal živnost synu Bernhardovi (1840-?).

Bernhardovi se 8.2.1870 narodil syn Emil (1870-1919), novopečený otec následně založil firmu obchodující s nábytkem po něm pojmenovanou *Fabrik für Möbel und Dekorations-Arbeiten Emil Gerstel, Prag*. Kvůli rozrůstání firmy zřídil mezisklad V Dlážděné ulici č.4. na Novém Městě (dům U města Štrasburku). V Libni vznikl další mezisklad a čalounická dílna se třemi dělníky, kde byl upravován starý nábytek. Firma rostla i po roce 1873, kdy vypukla první skutečně světová krize známá jako „velká deprese“. V 80. letech se Gerstelovi již zabývali zpracováním dřeva a výrobou nového nábytku pro střední a vyšší vrstvu obyvatel. V roce 1894 předal Bernhard živnost synovi Emilovi.³⁵

2.2 Emil Gerstel (1894-1919)³⁶

Chlapec, jehož jméno firma nesla, absolvoval Státní gymnázium na Starém Městě v Praze, ve Vídni na k.k. Staats-Gewerbeschule získal zkušenosti s praktickým výkonem řemesla a byl oprávněn zastávat nižší dílenské funkce jako mistr. V letech 1889-1890 získal během jednoleté vojenské služby jako dobrovolník hodnost poručíka. Roku 1894 se oženil s Kornelií

³³ Tato podkapitola čerpá z KUBŮ 2014, 149-151, autor čerpá z MARKOVÁ 2007, 17-19.

³⁴ Toto datum je zřejmě bráno jako založení firmy, viz GERSTEL.

³⁵ Poté *otevívá Pariser Möbelhalle Bernhard Gerstel in Prag* na na Ferdinandově (Národní) ulici č. 36. Na českém korzu se ale firma dlouho neudržela a zaniká. Také vedl čalounickou dílnu v Dlážděné ulici č.4., později ji předal synovi. Viz KUBŮ 2014, 151.

³⁶ Uvádím zde období, kdy stál v čele firmy.

Nelly Strakosch z brněnské továrnické rodiny, měli spolu tři potomky, Alici (1894-1943), Fritze (1896-1967) a Susanne (1898-?).³⁷

V roce 1894 získal živnostenský list k provozování truhlářského řemesla pro podnikání zahájené v domě U města Štrasburku [3], v Libni posléze rozšířil tovární objekt [4]. 1895 byla firma zapsána do firemního rejstříku Krajským soudem obchodním jako Emil Gerstel, *Fabrik für Möbel und Dekorations-Arbeiten, Lieben N. C. 52* (tehdy Královská dnes Poděbradská ulice).³⁸ Roku 1898 zřídil v Hyberské ulici č. 8 prodejnu nábytku,³⁹ kde zaměstnával 22 lidí, později se do domu přestěhoval.⁴⁰ Roku 1902 rozdělil fabriku v Libni na Královské ulici č. 52 a přesunul čalounickou dílnu na Nové Město pražské do Dlážďené ulice č.4,⁴¹ což se zdá být velice rozumných rozhodnutím, 300 metrů od sebe se nacházela výroba a prodej. 1905 v domě U města Štrasburku zaměstnával 60-80 dělníků, jednoho ředitele a tři mistry, měl tedy dvě výrobní místa v Libni a na Novém Měste v Dlážďené.⁴²

Přibližně roku 1909 se manželé přestěhovali do domu v Havlíčkově ulici 13, kde rodina zůstává do prvních dnů po okupaci, dům byl v těsné blízkosti prodejny v Hyberské [8] a výroby v Dlážďené ulici.⁴³ V roce 1905 realizoval Emil v Libni přístavbu truhlářských dílen a sušárny s rozlohou 339 m², přesunul tam čalounické práce. Vznikl zde velmi moderní provoz, tou dobou Gerstel zaměstnával dva obchodní cestující.

Od roku 1902 měl administrativu na starosti prokurista Gustav Epstein, mladý obchodník z Vídně. Majitel začal používat české označení *Emil Gerstel, Továrna na nábytek*. Téhož roku byla pobočka v Dlážďené ulici zrušena a přesunuta do Libně, ředitelství bylo zřízeno v centru Prahy v Hyberské č. 36. Z roku 1903 pocházejí doklady o existenci „Gerstelova ateliéru pro moderní nábytkářské návrhy“. V této době vznikl nábytek ovlivněný vídeňskou secesí.⁴⁴

Důkazem rostoucího úspěchu firmy byly i zlaté medaile udělené na *Nordostböhmisches Gewerbe-Ausstellung in Hohenelbe vom 15. Juli bis 15 September 1896* a na *Allgemeine*

³⁷ KUBŮ 2014, 151.

³⁸ Ibidem, 151.

³⁹ Zde původně sídlila firma *Pariser Möbelhalle* Bernharda Gerstela.

⁴⁰ KUBŮ 2014, 152.

⁴¹ Zde původně sídlila čalounická dílna a později mezisklad Bernharda Gerstela.

⁴² KUBŮ 2014, 153.

⁴³ Ibidem, 153.

⁴⁴ Viz podkapitola 8.1.

Deutsche Ausstellun Aussig 20. Juni – 15. September 1903. Od července 1905 se Gerstel mohl pyšnit titulem dvorského dodavatele, k.u. k. Hoflieferant.⁴⁵ Údajně existují štítky s označením *Emil Gerstel Wien*,⁴⁶ což by dokazovalo působení firmy ve Vídni. Na secesních kusech se objevuje značka Emil Gerstel Prague vyražená přímo do štítků zámků, případně bílý kovový štítek s dvěma císařskými orlicemi po stranách. Orlice byla pravděpodobně používána do konce první světové války. Dne 15. 7. 1919 Emil Gerstel zemřel a zanechal za sebou firmu s dvěma provozy, která připadla synu Bedřichovi (1896-1967).

2.3 Bedřich Gerstel (1919-1939)

Fritz Gerstel získal podobné vzdělání jako jeho otec, absolvoval nižší gymnázium, odbornou školu truhlářskou a Uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Zejména poslední vzdělání dalo zřejmě směr jeho podnikání, zaměřoval se na „uměleckou výrobu nábytku“ a označoval se za architekta vnitřního zařízení.⁴⁷ V roce 1912 se nechal pokřtít. O tři roky později nastoupil jako dobrovolník do armády, kde dosáhl hodnosti poručíka. V roce 1917 byl těžce raněn granátem, léčil se v Lublani a ve Vídni, domů se vrátil roku 1918.⁴⁸ Někdy tou dobou zakládá společnost *Gerstel & Co. G.m.b.H., Eger*, která vyráběla „Kunstmöbel“. Zřejmě nebyla úspěšná, Gerstel z ní odchází a v roce 1930 byla v konkurzním řízení rozpuštěna.

Gerstel se roku 1921 oženil s Marií Martou Hlaváčkovou. První syn Hugo Felix se narodil v roce 1925 a John a Štěpán v roce 1930. Manželé koupili v dražbě roku 1927⁴⁹ od podnikatele Ferdinanda Bloch-Bauera zámek v Panenských Břežanech, který snad sloužil jako předváděcí prostor pro jeho špičkové výrobky.⁵⁰ Gerstel si nechává počestit jméno na Bedřicha, jeho manželka s vazbami na českou smetánku Bedřichovi mohla pomoci při získávání zakázek u českého publika. Ve firmě pracoval český personál, vedení bylo po dlouhou dobu německo-židovské, korespondence i dokumenty vedeny česky. Pokrokové

⁴⁵ KUBŮ 2014, 154.

⁴⁶ Dle rozhovoru s Karlem Malovaným majitelem Nábytek Antik dne 30.3.2015.

⁴⁷ KUBŮ 2014, 154.

⁴⁸ Ibidem, 155.

⁴⁹ Exekuční soud v Praze, Usnesení v exekuční věci dražba zámku v Panenských Břežanech, 16.7.1927.

⁵⁰ KUBŮ 2014, 156.

smýšlení Gerstela bylo zřejmé i z toho, že v roce 1922 nahradil prokuristu Richarda Hirschela ženou architektkou Annou Steinerovou. Ta pracovala již pro jeho otce⁵¹ a post zastávala do okupace. V letech 1927-1939 byl zaměstnán jako druhý prokurista její manžel architekt August Vollmer.⁵²

Pod vedením Bedřicha nastává další expanze firmy vrcholící na počátku třicátých let. Cesta k úspěchu byla započata modernizací. Roku 1926 došlo k rozšíření výroby v nově otevřené továrně o třech podlažích a ploše 4000 m² na Poděbradské třídě č. 52 [5]. Roku 1931 se prosperující firma stěhuje z Hyberské do „prodejněho paláce Emil Gerstel“⁵³ [9] v Senovážné ulici č. 4. Celý dům byl věnován výstavě interiérů v různých stylech [10]. Takováto velkorysá prodejna byla údajně ve srovnání s evropskými městy výjimečná.⁵⁴ V posledním patře se měla nacházet projekční kancelář s patnácti architekty, kteří „měli stále plné ruce práce“.⁵⁵ Nicméně i Gerstela krize se zpožděním dostihla, v její polovině kolem roku 1933 redukuje počet zaměstnanců na polovinu.⁵⁶

Jedním z nejdůležitějších pramenů dokumentující stylové a ideové směřování firmy na počátku třicátých let je katalog s předmluvou napsanou samotným Bedřichem Gerstelem. V té autor popisuje a oslavuje své úspěchy posledních let, během kterých provedl mnoho set nejrůznějších interiérů. Tyto realizace byly různorodé. Jednalo se o paláce, přepychové byty, veřejné úřady, vyslanectví cizích států, banky a průmyslové podniky, kavárny a restaurace. V zahraničí například o letní sídlo perského šacha, paláce a domy v Bruselu, Londýně, Paříži, Berlíně, Varšavě a mnoha dalších světových městech. Zdůrazňuje ovšem, že osmdesát procent jeho zakázek byly byty střední třídy. To bylo výsledkem přeorganizování výroby tak, aby zpřístupnil svůj nábytek střednímu stavu. Přesto byl schopen „v nejlepší jakosti dodávat lacino“ a překonat tak pověst drahého výrobce.⁵⁷

⁵¹ Emil Gerstel jí dokonce ve své závěti odkázal částku 20 000 K, viz KUBŮ 2014, 154.

⁵² KUBŮ 2014, 158.

⁵³ Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 194.

⁵⁴ Ibidem, 200.

⁵⁵ Ibidem, 200.

⁵⁶ Podle článku v Byt a umění z roku 1933 se žádné propouštění nekonalo. Viz Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 200.

⁵⁷ GERSTEL.

Zdůrazňoval, že jeho firma získává moderní výraz, který byl přizpůsoben moderním bytům s hladkými stěnami.⁵⁸ Nezanedbával ale historické slohy, klasické zařízení a starožitnosti. Dle článku v Bytu a umění, firma Gerstel údajně vynaložila nemalé prostředky na cestování. Její historické kousky byly přesnou nápodobou muzejních, nesměly se ani v jediném detailu lišit.⁵⁹ V prostorách prodejny navíc vidíme fotografii z rozlehlé „expoziční“ v Senovážné ulici s různými historickými slohy.

Jako důkaz kvality a dobré pověsti firmy v katalogu Gerstel uvádí seznam čtyřiceti architektů [11], kteří mu zadali provedení „velké části svých prací“. Mezi těmito jmény jsou například Rudolf Eisler, Vladimír Grégr, Norbert Krieger, Jindřich Kulka, Bruno Paul či František Roith.

Gerstel zaměstnával i vlastní architekty, kteří pro firmu navrhovali. Zmiňuje se o tom sám ve svém katalogu. Tomu, že se jednalo o více osobností, napovídá i reklama v časopisu Styl z roku 1932 [12] a článek v Bytu a umění z roku 1933.⁶⁰ Z dopisů architekta Grégra a z korespondence ve věci vybavování Müllerovy vily se dozvídáme o jedné konkrétní osobnosti - o architektu Arthuru Blitzovi, který byl snad v letech 1927-1939 šéfarchitektem Gerstelova ateliéru.⁶¹ O Blitzovi se nedochovalo mnoho informací. Existuje několik fotografií neidentifikovaných interiérů uložených v archivu Královského institutu britských architektů v Londýně, u kterých je uváděn jako autor. Jedná se z velké části o fotografie umístěné ve výše zmiňovaném katalogu Bedřicha Gerstela. Je tedy pravděpodobné, že on byl skutečným autorem. Jedna z mála zmínek o Blitzovi se týká konce jeho života. Dne 27. 10. 1944 byl deportován do koncentračního tábora Osvětim a o dva dny později zavražděn.⁶²

O produkci firmy vypovídá ještě několik mnohostránkových nedatovaných katalogů,⁶³ které obsahují veškeré vybavení domácnosti včetně dveří, oken, stropu, či vybavení kuchyně. Každá strana obsahuje několik nákrešů jednoho nábytkového druhu v různém provedení, které reprezentují onen tradiční gerstelovský nábytek. Je možné, že katalogy byly výsledkem

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 200.

⁶¹

http://www.ribapix.com/index.php?a=wordsearch&s=gallery&w=arthur%20blitz&safe=vss&vss=1&s_a=Google+Search, vyhledáno 25. 3. 2015.

⁶² <http://www2.holocaust.cz/de/victims/PERSON.ITL.1247260>, vyhledáno 25. 5. 2015.

⁶³ Čtyři vzorníky firmy Gerstel, kancelář technického kreslení Vily Sigmund, Liberec.

rozšiřování výroby a snahy o levnou, tedy masovější produkci, jak se o tom zmiňuje Bedřich Gerstel v reprezentačním katalogu. Moderní výraz ve výrobě dokládá několik málo reklam⁶⁴ s fotografiemi interiérů a Blitzovy realizace v druhé části prvního katalogu. Gerstel navíc zmiňuje specializaci na výrobu rádiových skříněk.⁶⁵

2.4 další osudy (1939-1948)

Firma postupně prošla vývojem na jehož začátku bylo vetešnictví, prodej použitého nábytku, jeho oprava a čalounění, až k výrobě nového, který byl nakonec prezentován v prodejním paláci s architektonickou kanceláří. Její úspěchy se dají dobře dokumentovat na počtech zaměstnanců. Pro období do roku 1906 se čísla nedochovala. Pro léta 1906-1939 existují čísla přibližná, mají ale velkou výpovědní hodnotou.⁶⁶

Nepatrný nárůst zaměstnanců ze 100 na 120 mezi lety 1906-1915 ukazuje na stabilitu firmy. Po roce 1915 nastává skok na zhruba 200 zaměstnanců. To dle Kubů svědčí o zapojení podniku do válečné výroby.⁶⁷ Tato domněnka je ale nepřímě popírána v článku v *Byt a Umění*, majitelé „nechtěli se pouštět do obchodu ležícího mimo jejich působnost“.⁶⁸ V době nástupu konjunktury v letech 1925-26 v závodu pracuje již 300 zaměstnanců, v letech 1928-1929 pak 400. Krize se v podniku projevovala pomaleji. V tom hrálo roli také sociální postavení zákazníků Gerstela, kterých se krize tolik nedotýkala. Mezi lety 1930-1932 bylo zaměstnanců 500. Již v roce 1933 se ale projevuje redukování počtu zaměstnanců na 350 a tento počet trvá až do okupace. V letech 1937-38 se obraty za stejného počtu zaměstnanců zvednuly o 100%.⁶⁹

Přes velké výtěžky se firma ve 30. letech začínala zadlužovat a vybavení bylo k roku 1939 příliš zastaralé. Bedřich Gerstel v předtuše budoucího politického vývoje zřejmě věděl, že velkou firmu neprodá a nebude moci získané peníze převést do zahraničí, proto finanční prostředky z firmy během 30. let pravděpodobně postupně vyvedl do zahraničí. Vysoké

⁶⁴ Pestrý týden, III. ročník, č. 34, Praha 25.8.1928, s. 20 / Pestrý týden, VII. ročník, č. 36, Praha 23.7.1932, s. 19.

⁶⁵ GERSTEL.

⁶⁶ KUBŮ 2014, 160.

⁶⁷ Ibidem, 161.

⁶⁸ Emil Gerstel – Praha. In: *Byt a umění*, III, č. 8, Praha 1933, 193.

⁶⁹ KUBŮ 2014, 162.

zásoby materiálu v 6000 m² velké sušárně ale nasvědčovaly tomu, že hodlal firmu dále provozovat.⁷⁰

Na přelomu let 1937 a 1938 se Gerstel rozhodl kvůli dění v Německu přestěhovat do USA. Již v roce 1938 žádala rodina o cestovní pasy. Jako důvod uvedla obchodní záležitosti a návštěvu sestry Susanne, která žila již od druhé poloviny 30. let v New Yorku. Se svým manželem se zaručili za rodinu při získávání vystěhovaleckých víz. Na Susannino konto také putovaly peníze firmy. Gerstelovi poslali své děti do švýcarského Lausanne. Teprve pět dní po okupaci pouze s příručním zavazadlem odjíždějí i manželé. Bedřich zplnomocnil advokáta Eugena Ledena ke správě veškerého majetku s plnými vlastnickými právy. Možná se jednalo o jistou formu výkupného. Do roku 1940 bylo tímto způsobem bohatým židům umožňováno se vykoupit a odjet do zahraničí. V New Yorku získal Gerstel post manažera pobočky Thonet.⁷¹

K 11. 4. 1940 byl majetek rodiny konfiskován ve prospěch Německé říše, Eugen Leden o rok později jmenován trauhändlerem továrny. Z trauhändlerské zprávy určené pro gestapo vyplývá, že cena firmy v roce 1939 činila 4 898 629 K. Cena nicméně nezahrnovala postavení firmy na trhu a její „dobrou pověst“ tzv. goodwill. Židovský majetek byl navíc zpravidla podceňován. Do 30.9.1943 byla firma likvidována. Majetková podstata byla převedena do koncernu Deutsche Meisterwerstätten G.m.b.H.. Výroba nábytku byla ukončena a převedena na válečnou. Dne 25. 3. 1945 byla továrna poškozena bombardováním, při kterém byl zničen i archiv firmy.⁷²

Dne 5.6.1945 byla firma vzata do národní správy. Správcem se stal ředitel podniku Spojené Umlěleckoprůmyslové závody v Brně, n.p. V. Mareček. Po nezbytných opravách se firma jako Emil Gerstel, d.ř. Deutsche Meisterwerstätten G.m.b.H. vrátila k výrobě nábytku. Dne 27. 6. 1948 byla znárodněna. Zbytkový majetek byl odevzdán do vlastnictví Spojeným uměleckoprůmyslovým závodům n. p. Brno⁷³

⁷⁰ KUBŮ 2014, 167.

⁷¹ Ibidem, 159.

⁷² Ibidem, 169.

⁷³ Ibidem, 169.

Zámeček v Panenský Břežanech, který koupili manželé Gerstelovi v roce 1927⁷⁴ přešel do majetku Říše a jako takový byl pak v roce 1950 znárodněn a dán do užívání Svazu bojovníků za svobodu, k účelům rekreační péče jejích členů.⁷⁵ Není bez zajímavosti, že v zámku za války bydlel říšský protektor Karl Hermann Frank,⁷⁶ v dolním zámku měl sídlo Reinhard Heydrich.⁷⁷

⁷⁴ Exekuční soud v Praze, Usnesení v exekuční věci dražba zámku v Panenských Břežanech, 16.7.1927, Archiv bezpečnostních složek Praha, složka 305-251-7.

⁷⁵ Krajský národní výbor v Praze, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného majetku, Praha 19. 10. 1950.

⁷⁶ <http://www.muzeumompv.cz/pamatnik-panenske-brezany-2/>, vyhledáno 25.3.2015.

⁷⁷ VLČEK 2004, 407.

3. Vila Otto Petschky

Jedním z architektů, se kterými Bedřich Gerstel spolupracoval je kroměřížský⁷⁸ rodák Max Spielmann (1881-1970). Jeho jméno se v české literatuře vyskytuje zřídka. To lze vysvětlit tíhnutím k historizujícím slohům a skutečností, že stejně jako jiní němečtí architekti, vypadl z obrazu dějin českého umění.⁷⁹ Vzácným zdrojem informací o jeho životě je příspěvek Jany Staré z Konference Židé a Morava.⁸⁰ Spielmann studoval mezi lety 1901-1905 architekturu na vídeňské technice, poté pravděpodobně na německé technice v Praze.⁸¹ Zde se usadil a otevřel vlastní kancelář v Rytířské ulici 22.⁸² Od roku 1938 žil spolu s manželkou ve francouzském Nice. V roce 1948 mu bylo odepráno československé státní občanství a roku 1956 se přestěhoval do Wiesbadenu, kde strávil zbytek života.⁸³

Jeho nejznámějšími stavbami jsou honosné domy v barokním či novoklasicistním⁸⁴ stylu pro rodinu Petschků, které jsou však v architektuře 20. a 30. let v českém prostředí solitéry.⁸⁵ Petr Ulrich stavby označuje za ojedinělé výstřelky buržoazních vil, imitující hausmanovský sloh pařížského domu.⁸⁶ Stará hledá kořeny jeho tvorby v architektuře eklektického historismu a zdůrazňuje, že „velmi pozvolné osvojování si nových forem a principů bylo u architektů německého jazykového prostředí v meziválečném období poměrně častým jevem“.⁸⁷ Pro firmu Gerstel spolupráce se Spielmannem znamenala příležitost dokázat své schopnosti ve zhotovování výrobně náročné historické nápodoby v precizním provedení.

⁸⁸Německy mluvící židovská rodina Petschků pocházela z Kolína. Především synové obchodníka Mojžíše Ignaz a Julius se prosadili jako zdatní obchodníci a stali se díky tomu jednou z nejbohatších rodin v Československu. Ignaz založil v Ústí nad Labem hnědouhelnou společnost. Vydělával především na výrobě briket z méně kvalitního hnědého uhlí. Julius

⁷⁸ ULRICH 2009a, 46.

⁷⁹ Viz email od Vladimíra Czumala z 11. 4. 2015.

⁸⁰ STARÁ 2009.

⁸¹ Ibidem, 90.

⁸² Ibidem, 90.

⁸³ Ibidem, 92.

⁸⁴ VLČEK 1999, 612.

⁸⁵ HORÁČEK 2014, 27.

⁸⁶ ULRICH 2000, 284.

⁸⁷ STARÁ 2009, 93.

⁸⁸ Informace o rodině pocházejí z ULRICH 2009 a, 46.

založil finanční skupinu Julius Petschek & Co., která vlastnila velké podíly v tehdejším průmyslu. Z Juliovy rodiny pocházejí Otto i Bedřich. Oba si v Bubenči postavili podobná sídla, první ve Vintrově ulici a druhý v ulici Pod Kaštany. První je dnes sídlem velvyslance Spojených států amerických, druhá vila byla prezidentem Benešem přidělena Sovětskému svazu jako dar za zásluhy při osvobození Československa⁸⁹ a dodnes slouží jako budova velvyslanectví Ruské federativní republiky. Viktor Petschek si také nechal postavit vilu, která byla od roku 1950 ambasádou Čínské lidové republiky.⁹⁰ Jak již bylo řečeno, všechny tři objekty projektoval architekt Max Spielmann.⁹¹ Ten je také autorem bankovního domu Julia Petschka v dnešní ulici Politických vězňů 20.⁹² Všechny domy vzniklé před a kolem roku 1930 mají společný styl. Jedná se o francouzskou palácovou architekturu, které parafrázuje bohaté členění staveb francouzské buržoazie na konci 19. a počátku 20. století, období belle époque třetí republiky.⁹³

V mé práci se zaměřím na vilu Otto Petschka, ve které byly při rekonstrukci objeveny lístky se jménem firmy Gerstel pod obložením jídelny a hudebního salonku. Je samozřejmě nasnadě, že Gerstel vyráběl vybavení i v ostatních Spielmannových vilách. Nicméně vila Bedřicha Petschka je v majetku Ruské federativní republiky což znemožňuje přístup k dalším informacím. Interiér vily Viktora Petschka je v současné době v havarijním stavu a čeká na svou rekonstrukci. Z původního vybavení se po opuštění vily ambasádou Čínské lidové republiky v roce 1989 nic nedochovalo.⁹⁴ V roce 2018 by měl být objekt zpřístupněn jako centrum pro veřejnost a pracoviště Památníku národního písemnictví.⁹⁵

Otto Petschek získal pro vilu rozlehlý pozemek na hranici Dejvic a Bubence s rozlohou okolo dvaceti tisíc metrů čtverečních. Stavba začala v roce 1924, prováděla ji firma Matěje Blechy,⁹⁶ budova byla dokončena na přelomu let 1929 a 1930 a stála celkem 300

⁸⁹ ULRICH 2009a, 49.

⁹⁰ <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/budovy/>, vyhledáno 14. 4. 2015.

⁹¹ U objektu v ulici Pod Kaštany je také jako autor zmiňován M. Thériot, viz VLČEK 2012,144.

⁹² ULRICH 2009a, 47.

⁹³ ULRICH 2009a, 47.

⁹⁴ Dle tel. rozhovoru s Milanem Kerakaničem, vedoucím technické správy PNP, 14. 4. 2015.

⁹⁵ <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/budovy/>, vyhledáno 14. 4. 2015.

⁹⁶ Firma Matěje Blechy měla zřejmě velký vliv na konečný vzhled stavby, její značka je na všech plánech od roku 1927, mohlo se jednat o ukončení spolupráce pro neshody mezi architektem a náročným stavitelem, který neustále měnila stupňoval své požadavky na zdobnost sídla, viz EBEL/KSANDR 2013,309.

miliónů korun. Otto Petschek zemřel v roce 1934. Vdova Martha Petschková spolu s dětmi utekla v roce 1938 do Rakouska a posléze do USA. V roce 1939 byly nacisty z rezidence odvezeny drahé předměty. Později zde bylo zřízeno sídlo armádního velitele Toussainta. Po osvobození zde krátce přebývala Rudá armáda, poté generální štáb Československé armády. V září 1945 si rezidenci pronajalo velvyslanectví Spojených států. Dům byl v roce 1948 vládou USA zakoupen. Částka jeden a půl milionu dolarů byla odečtena z dluhu vůči USA.⁹⁷

Budova má půdorys ve formě výseku kruhového prstence [13] s bohatým členěním a předsazenou terasou, zabírající více než třetinu zastavěné plochy. Dům se přimyká k Bubenečské třídě a je pootočen tak, aby jeho maximální otevření bylo orientováno do zahrady. Vila je přísně symetrická, hlavní nástup má představený portikus s možností podjezdu. Vnitřní prostory odpovídají vnějšímu pojetí a zejména celkovému vzhledu. V přízemí se nacházejí společenské prostory, které jsou přístupné rovněž z terasy přes oválnou zimní zahradu, komponovanou na osu vlastního vstupu. V patře a podkroví se nachází vlastní bydlení rodiny. Pod venkovní terasou je velký krytý bazén. Jednotlivá podlaží propojuje monumentální schodiště. Výzdoba interiéru je velice bohatá. Vstup do zahrady je opatřen kovovou zdobenou bránou s dvěma domky po stranách, jeden pro vrátného, druhý pro zahradníka.⁹⁸

Většina reprezentačních místností včetně jídelny se nachází v přízemí vily a hudební salónek v prvním patře. Tyto dvě místnosti byly v roce 2006 až 2007 restaurovány v rámci celkové obnovy vily. Právě těmito dvěma prostorám a jejich obložení se vzhledem k existující detailní dokumentaci věnuji ve své práci. Gerstel prováděl i volný nábytek, například 30 židlí do jídelny zhotovených podle starožitného originálu.⁹⁹ Některé kusy sedacího nábytku restaurovaného v roce 2013 a 2014 pocházely z období rokoka.¹⁰⁰ Petschek zřejmě sbíral ve velkém starožitný nábytek, podle kterého si nechával další zhotovovat.¹⁰¹ Nabízí se, že pro tento záměr využíval služeb firmy Gerstel. Nicméně ze 14 nábytkových kusů pocházejících z 20. století restaurovaných firmou bratří Zlámalů pochází údajně od firmy Gerstel pouze

⁹⁷ http://czech.prague.usembassy.gov/ambassadors_residence.html, vyhledáno 14. 4. 2015.

⁹⁸ ULRICH 2009a, 47-48.

⁹⁹ EBEL/KSANDR 2013,309.

¹⁰⁰ Dle tel. rozhovoru s restaurátorem Davidem Fialou, 10. 4. 2015.

¹⁰¹ Viz email od Heleny Vágnerové pracovnice Ambasády Spojených států amerických v Praze, 21. 4. 2015.

jeden stolec.¹⁰² Velká část zařízení zůstala dodnes původní, ale některé kusy pocházejí z konfiskátů po odsunutých Němcích, které byly rozděleny mezi různá místa v Praze. Veškeré zařízení nacházející se ve vile bylo v roce 1948 zahrnuto do prodejní smlouvy.¹⁰³ Není tedy zcela jasné, které kusy sloužily původním majitelům. Dalším zajímavým poukazem na práci Gerstela je shodný tvar oken v hale zámku v Panenských Břežanech a zimní zahradě¹⁰⁴ Petschkovy vily. Z katalogů předloh firmy [144] se dovídáme, že firma vyráběla také okna.

Hudební salonek [14] je podlouhlá místnost orientovaná dvěma okny na východ. Na všech stěnách je provedené obložení, které je symetricky členěno ve vertikálně uspořádaných panelech. Jednotlivé panely jsou prostřídány tvarově podobnými dveřmi, okny, zrcadly a skříňmi na hudebniny. Výzdoba je ve stylu Ludvíka XV, bronzové (původně zlacené) ozdoby jsou provedené ve dřevě řezbou nebo vyrobeny z pozlacovačské hmoty.¹⁰⁵ Do formy tlačené ornamenty mají podobu akantu, svazků prutů ovinutých stuhou a rostlinným motivem, diaperu ve vrcholcích oblouků, mušle a rokaje.¹⁰⁶ Panely jsou zakončeny jednoduchou římsou v bronzové barvě, která končí těsně pod fabionem stropu. Barva panelů je monochromní nátěr ve světle zelené barvě.

Podél celé místnosti obíhá jakýsi sokl, ve kterém jsou umístěny obdélné mříže dvířek topného systému s malým dekorem na horní a spodní straně. Jedná se o lité a v ohni zlacené kování.¹⁰⁷ V některých panelech jsou namísto mříží obdélná pole vyplněna hvězdici tvořenou z vegetabilních prvků. Na obou stranách tohoto pole se nacházejí sokly nesoucí naznačený pilastr. Pilastry jsou vytvářeny bronzovými prvky tvořenými ze svazků ovinutých stuhou a rostlinným motivem, dokonce lze rozpoznat jakousi hlavičku tvořenou z pásky a akantu. Střední pole mezi pilastry je tvořeno stejným způsobem, ale s větším množstvím dekoru, v rozích je zdobeno diaperem, uprostřed pole se nachází rozeta. Panely se vsazenými zrcadly jsou stejně široké a řešené podobně. Jedno ze zrcadel je uloženo v nice zakončené stlačeným obloukem, která ustupuje asi o 10 centimetrů. Toto zrcadlo je nejzdobnější, nahoře je zdobeno

¹⁰² Dle rozhovoru s restaurátorem Michalem Zlámalem, 21. 4. 2015.

¹⁰³ http://czech.prague.usembassy.gov/ambassadors_residence.html, vyhledáno 21. 4. 2015.

¹⁰⁴ Viz <http://www.aic.cz/slides/residence/>, vyhledáno 7. 5. 2015.

¹⁰⁵ POUPE a.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Ibidem.

plasticky působící mřížkou, která je uprostřed nad zrcadlem ukončená mušlí s akantem. Spodní okraj mřížky je rámován festony přepadajícími přes plochu zrcadla.

Dveře jsou dvoukřídlé, nahoře zakončeny do oblouku, jednotlivá křídla jsou svisle rozdělena na čtyři pole nad sebou. Do nich jsou umístěna zrcadla. Nade dveřmi se nacházejí pole s obrazy na dřevěných deskách. Mají oválný formát, který kopíruje oblý tvar dveří. Rám obrazu je vytvořen ze svazků, které jsou ovinuty květinami a zakončeny volutami, uprostřed dolní a horní části je zdoben akantem a palmetou. Obrazy mají pravděpodobně představovat galantní scény v rokokovém stylu odehrávající se v přírodě, jedná se například o scénu s houpačkou a bavící se mladou společností. Namalovaná krakeláž vytváří dojem fresky.¹⁰⁸ Okna jsou tzv. francouzská. Nemají tedy parapety, ale jsou opatřena vloženými ozdobnými mřížemi. V interiéru okna ustupují asi o 10 centimetrů, jsou zakončena segmentovým obloukem a mají jednoduché orámování zlatými lištami.

Jako možné srovnání uvádí restaurátor Poupě interiér přijímacího pokoje [27] vzniklého mezi lety 1765-1772 v paláci barona Johanna Christophera von Paar ve Vídni. Jeho autory byli francouzský architekt Isidor Canevale a rakouský sochař Johan Georg Leithner.¹⁰⁹ Panely jsou dnes umístěny v instalaci Metropolitního muzea v New Yorku. Geometrické rozčlenění panelů je podobné jako v Petschkově vile. I pole nad dveřmi mají stejný tvar. Čisté linie s jemným rokokovým dekorem jsou zde ale používány pouze na vrcholu a spodní hraně jednotlivých polí, což je možné připisovat vlivu nastupujícího klasicismu ve Francii.¹¹⁰ Bohatý dekor v Petschkově vile lze připodobnit k návrhům Jean François de Cuvilliés staršího [28]. Podle slov restaurátora Poupěte nebyla původní barevnost monochromní. Panely byly částečně provedeny ve světlejší barvě.¹¹¹ Při rekonstrukci v 50. letech byla vytvořena dnešní barevnost a této úpravy se restaurátoři drželi i při nedávné obnově. Původně byly zlaté prvky pozlacené pravým zlatem, při restaurování bylo však přistoupeno k použití levnějšího bronzu, který má alespoň z počátku stejný vzhled jako zlato.¹¹²

¹⁰⁸ POUPĚ a.

¹⁰⁹ O'NEILL 2004, 89.

¹¹⁰ O'NEILL 2004, 89.

¹¹¹ Dle rozhovoru s Karlem Poupětem restaurátorem NPÚ ze dne 15.3.2015.

¹¹² Dle rozhovoru s Karlem Poupětem restaurátorem NPÚ ze dne 15.3.2015.

Jídelna je obložena podobným způsobem jako salonek. Je zde ale použito dubu se šelakovou politurou, který má tmavě hnědou barvu. Řezaná výzdoba je zde umírněnější a místnost nemá tak slavnostní charakter jako salonek. Jsou zde stejná okna v nikách se segmentovým zakončením. Jsou oddělena pilastry. Místo soklu se zde nacházejí mřížky topení ze zlacené mosazi. Na severní straně jsou další dvě okna oddělená od sebe celým panelem. Dveře na východní straně mají stejný tvar jako ty v salónku. Některé z nich patří vestavěným skříním. Dveře jsou zdobeny poli tvořenými lištami. V horní a dolní části největšího pole se nacházejí stylizované košíky, ze kterým spadají do stran festony. Nade dveřmi jsou opět rokokové malby navozující dojem fresky s výjevy společnosti v přírodě. Dveře opět rámuje jakési pilastry se soklem s naznačenou hlavicí z vegetabilních prvků. Střední pole jsou opět zdobena svazkem ovinutým akantem.¹¹³

Mezi dveřmi na jižní straně je v mělké nice umístěn mohutný konzolový stolek s kamennou leštěnou deskou. Má bohatě prolamovaný lub zdobený akantem, čtyři prohnuté nohy, které jsou spojeny mohutnou zdobenou trnoží připevněnou ke stěně. Je velmi podobný stolku [40] od de Cuvilliése v Rezidenzmuseum v Mnichově.¹¹⁴ Pole nad ním je opět zdobeno stylizovanou architekturou. Uprostřed je motiv koše s ovocem, v rozích se nacházejí drobní draci. Stejně uspořádání se dvěma dveřmi a konzolovým stolkem se opakuje na straně východní, která je kratší. Zde je stolek umístěn v hlubší nice, je kratší pouze se dvěma nohami. Návrhář dekoru se tedy opět inspiroval v rokoku, nicméně povrchová úprava panelů tomu neodpovídá. Případná dobová předloha byla jistě opatřena polychromií.

Poškození ostění byla v obou místnostech podobná. Desky byly šroubovány na dřevěné bloky, které byly součástí zdi. Vlivem mikroklimatických podmínek (střídání teplot a vlhkosti) se jednotlivé segmenty zdeformovaly a například v částech nad radiátory se uvolnily od podkladu. Horní lišta byla pevně ukotvena do stěny a pod ní pak vsazeny panely, tento spoj se také časem uvolnil. Z dekoru chyběly některé části z pozlacovačské masy a řezbářských detailů.¹¹⁵

V hudebním salonku bylo jedním z nejobtížnějších úkolů sejmutí panelů ze stěny. Kotvicí vruty byly tak dovedně ukryté dřevěnými zátkami a překryty ornamenty z

¹¹³ POUPĚ a, POUPĚ b.

¹¹⁴ HINZ 1976, 353.

¹¹⁵ POUPĚ a, POUPĚ b.

pozlacovačské masy, že nebylo možné je vyhledat a hrozilo zlomení desek. Při jejich hledání byl použit detektor kovů a dokonce mikrokamera, která byla vedena mezi stěnou a panely. Po sejmutí byly zadní strany ostění očištěny od prachu a sazí. Štítky z továrny Gerstela byly sejmuty a po restaurování opět vráceny, aby nedošlo k jejich poškození.¹¹⁶

Konstrukčně byly panely tvořeny třemi vrstvami dřeva různých druhů, orientace vláken a tloušťky. Ze zadní strany byly odejmuty dvě vrstvy dřeva ve dvou čtvercových polích na každém panelu, přední vrstva byla stažena do roviny a zpevněna mašlemi. Zadní vrstvy byly nahrazeny novým materiálem shodného druhu a směru vláken. Celá deska pak byla zalepena v truhlářském lisu. Prvky ze západní strany salonku byly napadeny dřevokaznou houbou, bylo nutné je zcela vyměnit. Jemné detaily byly znovu přilepeny a dotvořeny. Panely byly spolu s vyčištěnými supraportami dosazeny na místo pomocí původních vrutů a otvorů. Zničené řezby v jídelně byly zaretušovány, lokálně byl proveden nátěr šelakovou politurou.¹¹⁷

Při restaurování nebyla na přání majitele obnovena původní podoba hudebního salonku, například od zlacení bylo upuštěno z finančních důvodů. Také zde byla odebírána původní hmota, vše bylo uvedeno do stavu „jako nové“. Ostění bylo také prořezáváno z důvodů nových elektroinstalací,¹¹⁸ dům totiž je obýván a musí sloužit svému účelu v 21. století s mnohem většími nároky na technologie než za původních obyvatel. Tento způsob restaurování je tak zajímavé srovnat s přístupem k obnově Müllerovy vily.

V honosné vile zúročila firma Gerstel své zkušenosti s nápodobou historických slohů s bohatou řezbou a ornamentem. V domě byly nalezeny knihy zabývající se obdobím Ludvíka XV, ze kterých bylo čerpáno,¹¹⁹ nicméně výsledný vzhled z nich byl pravděpodobně jen volně odvozen. To dokládá použití dubového dřeva pouze se šelakovou politurou, namísto barvy a zlacení. Na druhou stranu konzolové stolky v jídelně jsou celkem věrná nápodoba Cuvilliésových. Zakázka byla Gerstelovi možná zadána i díky velikosti jeho provozu, byl jako jediný schopen dodávat pro tak velkou stavbu.¹²⁰

¹¹⁶ POUPĚ a, POUPĚ b.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Dle rozhovoru s Karlem Poupětem restaurátorem NPÚ ze dne 15.3.2015.

¹¹⁹ EBEL/KSANDR 2013, 306.

¹²⁰ EBEL/KSANDR 2013, 306.

4. Müllerova vila

Nejnámější realizací firmy je výroba vnitřního vybavení Müllerovy vily dle návrhů Adolfa Loose. Gerstel si tak mohl připsat spolupráci na jednom z vrcholných architektonických děl klasické moderny.¹²¹ Stavebníkem vily byl František Müller, (1890-1951) se kterým se Loos seznámil pravděpodobně v Plzni, kde sídlila Müllerova stavební firma. Müllerovým obchodním partnerem byl Lumír Kapsa, pro kterého ostatně Loos vypracovával návrh interiérů jeho vily v Bubenči.¹²² První pobočka firmy *Úřed. Aut. Stav. Inženýři Kapsa & Müller, podnikatelé staveb v Plzni* byla založena již v roce 1890, roku 1904 pak sesterská firma *Müller & Kapsa* v Praze. František Müller spolu se svou ženou Miladou koupil v roce 1928 pozemek v Praze-Střešovicích s úmyslem přesídlit z Plzně do centrálně položené Prahy.¹²³

Firma se s žádostí o provedení projektu pravděpodobně obrátila na architekta Karla Lhotu a jeho prostřednictvím na Adolfa Loose.¹²⁴ Oba architekti potvrdili dohodu o provedení plánů a stavby domu, zahrady a interiérů včetně vnitřního vybavení v říjnu roku 1928. Stavební povolení bylo po dlouhých průtazích vydáno o rok později. Práce na vybavení pokojů začaly dle stavbyvedoucího Krigerbecka na začátku února 1930¹²⁵ a vnitřní vybavení i s dekoracemi prý bylo dokončeno koncem června téhož roku.¹²⁶ Další drobné úpravy a zařizování (viz komoda od Gerstela v ložnici paní) probíhaly pravděpodobně ještě po roce 1932 ale i po něm.¹²⁷ Jak ostatně Loos sám prohlašoval, obydlí nemá být nikdy hotové.¹²⁸

Na přelomu srpna a září 1929 uzavřel Müller smlouvu na nábytek, strop a dámský budoár s firmou Gerstel, zbytek byl zadán firmě S.B.S. Brno, v jejímž čele stál architekt Jan Vaněk.¹²⁹ Terasový pokoj, apartmány služebných a hovornu zhotovil „jeden malý pražský

¹²¹ KSANDR 2000, 302.

¹²² SZADKOWSKA 2009, 294.

¹²³ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 26.

¹²⁴ Ibidem, 157.

¹²⁵ KSANDR 2000, 68.

¹²⁶ Ibidem, 72.

¹²⁷ Ibidem, 72.

¹²⁸ ČIŽINSKÁ 2000, 178.

¹²⁹ Ibidem, 178.

truhlář“,¹³⁰ v hostinském pokoji byl umístěn starožitný nábytek (neexistují fotografie pokoje), vše dle nákresů Loose.¹³¹ Dne 2. 9. 1929 píše dr. Müller architektu Loosovi „Uzavřeli jsme smlouvy pro interiér takto: vstupní hala, schody, knihovna, šatny a dětské pokoje firmě S.B.S. Brno, strop jídelny a budoár firmě Gerstel. Obě firmy připraví během několika příštích dnů detailní kresby“.¹³² Další zmínka o zadávání prací pochází od Kriegerbecka: „vrátil jsem se do Prahy. Skoro od všech místností, které jsme zařizovali, měli jsme vyhotovené detailní plány 1:20. Rozeslali jsme nabídky na zařízení pokojů. [...] Po dojití nabídek rozdělili jsme jednotlivé práce násl. obýv. hallu, jídelnu, dámský pokoj-fě Gerstel z Prahy“.¹³³

Firmě Gerstel byl tedy zadán nábytek především v reprezentačních prostorách vily. Dá se předpokládat, že z důvodů šetrnosti byly ostatní realizace zadány levnějším firmám. V jídelně měli Gerstelovi na starosti mahagonový táflováný strop, skříně, stůl a židle, vestavěný nábytek a pohovky v dámském salonu a v obytné hale zřejmě dvě pohovky. Pravděpodobně v ložnici stála komoda od Gerstela.¹³⁴ Z následujícího úryvku z dopisu Müllera Loosovi do Vídně je zřejmé, že architekti Blitz a Vaněk jezdili za Loosem do Vídně s návrhy: „dovolil jsem si během tohoto týdne poslat architektky Blitze a Vaňka za Vámi, aby Vám předložili detaily pokojů, o nichž jsme hovořili v Praze, k Vašemu schválení, a doufám, že mezitím oba pánové byli u Vás.“¹³⁵ Jedná se také o jednu z mála dochovaných zmínek o Gerstelově firemním architektovi Arthuru Blitzovi.

Jak ze zhora uvedeného vyplývá, důležitým zdrojem údajů o spolupráci s Gerstelem jsou především dopisy mezi Müllerem, Loosem a Heinrichem Kulkou, který byl asistentem Loose ve Vídni¹³⁶ a také zápisky o stavbě vily Bořivoje Kriegerbecka či Loosovy manželky Claire. Zachovaly se také lístky se jménem firmy na zadní straně nábytku. O realizacích se také dovídáme z dochovaných účtů a nákresů vestavěného nábytku provedených firmou.

¹³⁰ ZAHRADNÍK/KSANDR, 36.

¹³¹ ČIŽINSKÁ 2000, 178.

¹³² KSANDR 2000, 44.

¹³³ Ibidem, 65.

¹³⁴ ČIŽINSKÁ 2000, 179.

¹³⁵ KSANDR 2000, 44.

¹³⁶ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 194.

V současné době jsou přístupné pouze zřejmě neúplné kopie účtů v Dokumentačním centru Müllerovy vily.¹³⁷ Z přehledu vydání za stavbu z roku 1930 se dozvídáme o několika splátkách od Müllera Gerstelům, které nám dávají přibližnou představu o cenách této věhlasné firmy. 19. 7. 1930 byla vyplacena první splátka označená jako „E. Gerst(!)l Pha“ 30.000 Kč, 10. 9. téhož roku 35.000, 3.10 pak 17.000. V účetní knize z roku 1931 je veden ještě jeden záznam, bohužel cena je nečitelná. Těžko říct, jestli se jedná o konečnou cenu, podle tvrzení Krigerbecka stála jídelna, ve které firma prováděla nejvíce vybavení, více než 150 00 Kč.¹³⁸ Je ale otázkou na kolik je toto tvrzení přesné a zda se raději nespolehnout na účetní knihy.

Loos se cítil dle svých slov být především tvůrcem interiéru,¹³⁹ teprve v něm se mělo prezentovat bohatství materiálů.¹⁴⁰ To ostatně potvrzují jeho slova pronesená ke Kriegerbeckovi, „Já si s fasádou nikdy nehraju, tam nebydlím“.¹⁴¹ Na rozdíl od dalších velkých architektů první poloviny 20. století, kteří se věnovali tématu vily jako Frank Lloyd Wrigt, Mies van der Rohe či Le Corbusier, nebyl tak radikální v propojení exteriéru a interiéru.¹⁴² Pro Loose hranice mezi uvnitř a vně nesplyvá, naopak je přechod ven zdůrazněn například vyvýšenou terasou,¹⁴³ jakou nacházíme v Müllerově vile. Okna zde neslouží k výhledu jako v klasické moderně, nýbrž k osvětlení. Interiér coby domov má být místem posvátných rodinných hodnot a bezpečí, který je umocňován používáním přírodních materiálů.¹⁴⁴

Nejreprezentativnější prostor domu je tradičně obytná hala, jakou nacházíme i v dřívějších Loosových stavbách (Steinerův dům, dům Tristana Tzary, vila Moller),¹⁴⁵ která proniká do prostoru stále rafinovanějším způsobem a jejíž vrchol nacházíme v Müllerově domě.¹⁴⁶ Prostorové uspořádání vzniká vyčleňováním vnitřních zdí a jejich přeměnou na pilíře s kladím, což je umožněno železobetonovou konstrukcí. Loos dodržuje zásadu

¹³⁷ Originály účtů z pozůstalosti Milady Müllerové v archivu Uměleckoprůmyslového muzea v Praze jsou v současné době nedostupné.

¹³⁸ ZAHRADNÍK/KSANDR, 36.

¹³⁹ LOOS 2001, 80.

¹⁴⁰ SARNITZ 2004, 17.

¹⁴¹ KSANDR 2000, 59.

¹⁴² SARNITZ 2004, 15.

¹⁴³ Ibidem, 15.

¹⁴⁴ KARASOVÁ 2012, 104.

¹⁴⁵ SARNITZ 2004, 43.

¹⁴⁶ ULRICH 2000, 288.

transparentnosti a otevřenosti takového prostoru, propojuje důležité obytné prostory, aniž by byla potlačena jejich významnost ve vztahu k provozu domu. Zároveň odstraňuje všechny zábrany tj. dveře. Prostorová koncepce souvisela často s vytvářením nik (obvykle s krbem), zákoutí či prosvětlených arkýřů jídelen. Architektonické prvky jako sloupy, trámy, překlady ztrácí svou nosnou funkci a stávají se dekorativním doplňkem z ušlechtilého materiálu. V interiéru je patrná jistá dekorativnost a kulisovost, interiér se stává vnitřní dekorací, u níž konstrukce nehraje roli.¹⁴⁷ Petr Ulrich považuje výsledný Loosovský interiér za v podstatě tradiční bydlení ovlivněné Wrigtovým préríjním domem.¹⁴⁸

Loos, který se považoval za úhlavního nepřítele Ruskina a secese¹⁴⁹ přináší do Evropy jím opěvovanou anglosaskou bytovou kulturu.¹⁵⁰ Vyzdvihoval tamní zvyk stavět do místnosti různé kusy sedacího nábytku tak, aby si každý mohl podle svého vybrat a nejlépe odpočívat.¹⁵¹ Byl proti návrhářům interiérů, slohových bytů, kterým chyběla intimita bydlení, které si jeho vlastník po léta vytvářel různými kusy nábytku. Takový byt nebyl nikdy hotový. Individualitu a přání svého zákazníka stavěl alespoň podle svých slov nade vše.¹⁵² Volný prostor byl vybavený jen nezbytným mobilním nábytkem, ostatní byl řešen jako vestavěný. Proto v obytné hale nalezneme nejrůznější sedadla, včetně Loosova nízkého čalouněného křesla inspirovaného anglickým klasicismem.¹⁵³ Vybavení tvořily také starožitné kusy a orientální předměty, jak bylo u Loose obvyklé.¹⁵⁴ Podobně vybavenou halou je možné vidět na fotografiích z domu Tristana Tzary, zde se nachází starofrancouzský selský nábytek, středem místnosti jsou stůl a kolem stojící židle, v rozích místnosti se také nacházejí pilíře, zde obložené dřevem s viditelnými nýty.¹⁵⁵

V hale Müllerovy vily stojí mezi rozličným sedacím nábytkem dvě pohovky zhotovené firmou Gerstel. Jako protějšek krbu na severozápadní straně v obytné hale **[41]** **[42]** je široké pohodlné sofa v barvě lila posazené na stupínku mezi mramorové kryty na

¹⁴⁷ ULRICH 2000, 288.

¹⁴⁸ Ibidem, 298.

¹⁴⁹ LOOS 2001, 163.

¹⁵⁰ SARNITZ 2004, 16.

¹⁵¹ LOOS 2001, 46.

¹⁵² Ibidem, 92.

¹⁵³ KARASOVÁ 2012, 104.

¹⁵⁴ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 50.

¹⁵⁵ SARNITZ 2004, 63.

topení, krb je také rámován stejným způsobem pomocí cipolínového mramoru. Opěradla ze tří stran mají stejnou výšku, sofa je celočalouněná sametem a zdobené čalounickými knoflíky v šikmých řadách. Stojí na osmi nohách, přední část je zakrytá dřevěnou lištou, sofa pojalo až šest lidí (viz fotografie¹⁵⁶ z oslavy Loosových šedesátých narozenin). Kolem sofa je seskupen další sedací nábytek, kromě dvou klubovek u krbu, které byly zhotoveny dle Loosova návrhu, jsou všechna křesla jednotlivá.¹⁵⁷ Loos dával přednost a sám vytvářel nízký a především pohodlný nábytek, ve kterém se sedělo těsně nad zemí, jak vidíme například na fotografii z obchodního domu Knize.¹⁵⁸ K vybavení haly se Claire Loosová ve svých vzpomínkách vyjadřovala takto: „Sedací nábytek křesel a židlí byl navržen Loosem a doplněn barokním a empírovým mobiliářem. To byl Loosův vynález dvacátých a počátku třicátých let, napodobený ve světě až s třicetiletým zpožděním“.¹⁵⁹

Dále Loos s Müllerem zakoupili u Gerstela již hotovou vyplétanou hlubokou pohovku, patrně kopii anglické proveniencí z přelomu století, na nohách je zakončena koulemi, potah byl dle karty v Uměleckoprůmyslovém muzeu potažen červeným velurem. Pohodlí zajišťovaly čtyři prachové polštáře potažené jednobarevným červeným damaškem s květinovým vzorem. Na koupě vzpomíná Kriegerbeck ve svých zápiscích: „Před večerem as o páté byl jsem s Loosem, jeho paní Klér, jak jí Loos říkal, a dr. Müllerem u Gerstelů v Senovážné ul. Jednalo se o pohovky pro obýv. halu. Loos vybral jednu hotovou, kterou měli v krámě, byla z ořechového dřeva, péřové polštáře s potahem z červeného brokátu, druhou jsme nechali dělat, potah prošíváný fialový samet[...]“.¹⁶⁰

Z obytné haly se po úzkých schodech stoupá do další reprezentační místnosti, kterou je jídelna. Je propojená průhledem s obývací halou, pohled lze zakrýt závěsem. Jídelna [43] tedy dělala jakýsi dojem balkónu nebo lóže v divadle. Prvky obložené mramorem a mahagonem se tak prolínají na schodišti vedoucím do dámského salonku. Pokoj je poměrně malých rozměrů, na jihovýchodní stěně je v nise umístěna zahrada s největším oknem

¹⁵⁶ KSANDR 2000, 34.

¹⁵⁷ ČIŽINSKÁ 2000, 189.

¹⁵⁸ SARNITZ 2004, 49.

¹⁵⁹ ZAHRADNÍK/KSANDR, 82.

¹⁶⁰ ČIŽINSKÁ 2000, 192.

v domě, přesto je místnost poměrně tmavá díky mahagonovému obložení. Celé dřevěné vybavení jídelny bylo zadáno firmě Gerstel.¹⁶¹

Strop [48] byl tedy mahagonový, táflováný s čtvercovými poli. V každém poli je pak dýha skládána ve čtyřech stejně velkých polích technikou sesazenky na křížovou spáru, kdy se léta sbíhají uprostřed.¹⁶² O úpravě povrchu dřeva najdeme zmínku v dopise Heinricha Kulky z Vídně Müllerovi¹⁶³ týkající se osvětlovacího tělesa, v postskriptum stojí: „Pan Loos chce mahagonové dřevo v jídelně udělat bezpodmínečně matné. Postup u jemné práce je ten, že se dřevo nejprve velmi leskle leští a potom matně kartáčuje“.¹⁶⁴

Na straně proti hale jsou dva skříňové objekty, pravý sloužil převážně pro ukládání stolního textilu, levý skrývá ve skutečnosti dveře do přípravny, aby si hosté nezmýlili východ. Jsou jednodveřové, opatřené mosaznými klikami, které jsou zakončené koulemi ze slonoviny.¹⁶⁵ Dýha s pyramidovou kresbou¹⁶⁶ je skládána stejným způsobem jako strop, vyniká tak výrazná kresba. Mezi těmito policemi se nachází odkládací deska z polského syenitu podepřená dvěma pilířky.¹⁶⁷ Bořivoj Kriegerbeck zmiňuje první práce na interiéru započaté údajně na konci ledna 1930: „Započalo se jídelnou a sice se stropem. Bufet a přilehlé stěny jsme vrátili, poněvadž měli popletené fládrování. To prováděla firma Gerstel z Prahy-Vysočan“.¹⁶⁸

Středem místnosti je nemobilní stůl [43]. Na mohutnou válcovou trnož potaženou zelenou plstí s mosaznou lištou dosedá jedna oktogonální mahagonová noha, která nese kruhovou syenitovou desku o průměru 128 cm. Součástí stolu je i dvojí bukové okružní s mahagonovou dýhou tvořené čtvrtkruhy, o které mohl být stůl díky důmyslnému systému zástrčí rozšířen na 200 cm nebo 272 cm v průměru stolu. U stolu mohlo podle Kriegerbeckových zápisků sedět 6, 12 nebo 18 osob.¹⁶⁹ Prstence jsou podepřeny čtyřmi subtilními nohami s baňatou patkou,

¹⁶¹ ČIŽINSKÁ 2000, 197.

¹⁶² COOK 2005, 34.

¹⁶³ KSANDR 2000, 46.

¹⁶⁴ Ibidem, 46.

¹⁶⁵ ČIŽINSKÁ 2000, 197.

¹⁶⁶ COOK 2005, 34.

¹⁶⁷ ČIŽINSKÁ 2000, 198.

¹⁶⁸ ZAHRADNÍK/KSANDR, 39.

¹⁶⁹ Ibidem, 36.

kónickým dříkem a protáhlou kónickou hlavicí, která byla zasazována do dřeva.¹⁷⁰ K nákupu leštěných syenitových desek se dochovaly doklady v účetních knihách stavby, dodávala je firma *Albert Förster, závod pro zpracování žuly syenitu a mramoru*. Stolní deska stála 2.775 Kčs a pravoúhlá deska bufetu 3.407.¹⁷¹ Celá jídelna stála dle Kriegerbecka „přes 150 000 Kč“.¹⁷²

Loos měl rád rozmanitost sedadel, což ovšem neplatilo pro jídelnu a taneční sál, které byly používány pouze za jedním účelem.¹⁷³ Kolem stolu stálo původně snad 17 kusů napodobenin židlí ve stylu chippendale a jedna originální dovezená z Anglie.¹⁷⁴ Architekt byl všeobecně proti napodobování starých forem, jedinou výjimkou byly podle jeho slov přesné (a přísné) kopie starých nábytkových kusů.¹⁷⁵ Například židle chippendale, které již v minulosti dosáhly toho nejdokonalejšího tvaru vhodného pro židle k jídelnímu stolu a tak bylo zbytečné pokoušet vynalézt tvar nový.¹⁷⁶

Tento styl panoval v Anglii kolem poloviny 18. století,¹⁷⁷ odlišoval se od pevninského rokokového nábytku té doby ve stylu Ludvíka XV. svou jednoduchostí.¹⁷⁸ Kolem roku 1750 začalo v Anglii převládat používání dřeva mahagonového namísto ořechového.¹⁷⁹ Původně se jednalo o označení nábytku vyrobeným Thomase Chippendalem či dle jeho návrhů, obecně se tento název začal používat na nábytek vyráběný v Anglii této doby.¹⁸⁰ Vyznačoval se zprohýbáním a ornamentálním tvarem střední části opěradla, ale i gotizujícími a „čínskými“ prvky, prohnutými nohami tzv. „cabriole leg“ a často ještě zakončením nohou typem „claw and ball“.¹⁸¹ Přesto byl tento nábytek relativně věcný s bytelnou konstrukcí, oblíbený jak mezi šlechtou, tak mezi početnou měšťanskou vrstvou.¹⁸²

¹⁷⁰ ČIŽINSKÁ 2000, 184.

¹⁷¹ Kopie účetních knih ke stavbě Müllerovy vily v Dokumentačním centru Müllerovy vily.

¹⁷² ZAHRADNÍK/KSANDR, 36.

¹⁷³ LOOS 2001, 65.

¹⁷⁴ ČIŽINSKÁ 2000, 183.

¹⁷⁵ LOOS 2001, 102.

¹⁷⁶ ČIŽINSKÁ 2000, 199.

¹⁷⁷ CIMBUREK 1996a, 732.

¹⁷⁸ Ibidem, 710.

¹⁷⁹ Ibidem, 707.

¹⁸⁰ Ibidem, 725.

¹⁸¹ Obé byl důsledek vlivů z Asie, CIMBUREK 1996a, 717. Chippendale později „claw and ball“ navrhl, viz CIMBUREK 1996a, 741.

¹⁸² Ibidem, 732.

Loos zaměstnával původně truhláře Jana Veilicha, který pro něj kopie těchto židlí vyráběl, ale po jeho smrti v roce 1928 je musel nechávat zhotovovat jinde.¹⁸³ Dle Kriegerbecka zde nebyl nikdo dostatečně zkušený, firma Gerstel se o kopii pokoušela, ale údajně o nich Loos prohlásil že „měly psí nohy[...]“.¹⁸⁴ Proto byl v aukci Christies¹⁸⁵ vydražen originál židle z Anglie za 14 000 Kč, podle které se nechalo udělat 17. dalších kusů.¹⁸⁶ Židle bez potahu údajně stála 4000 Kč, 1 potah 300 Kč za kus 50 x 50 cm bez práce.¹⁸⁷ Nabízí se možnost, že zhotovení kopie bylo zadáno i jiné firmě,¹⁸⁸ jak se dozvídáme z dopisu ze dne 10. 4. 1930 Müllera Kulkovi do Vídně: „...Prosím dále, abyste u Dworského urgoval také kopii židle, protože 12.t.m. se definitivně nastěhovávám.“¹⁸⁹ Tato vídeňská firma zhotovovala například kožené otáčecí křeslo do pracovny vily.¹⁹⁰

Mahagonové židle [47] mají mírně prohnuté opěradlo, které se promítá i do zadních nezdobených nohou, tvar opěradla je v horní části prohnutý směrem dolů a zúžen po stranách, připomíná tak tvarem srdce. Výplň je vyřezávaná s motivy akantu, rozvilin, úponků, zavěšených kvítků, boltců atp. Přední nohy jsou esovitě prohnuté, v horní části zdobené volutami a akantem, zakončené jsou orlím spárem na kouli. Sedák je čalouněný, dochovala se původní látka s průhledem do krajiny se stromy, který je rámován věncem z listů v podzimních teplých barvách. Podobně zařizoval Loos například jídelnu ve Steinerově domě,¹⁹¹ vidíme zde trámový strop (ve stylu anglických cottage, kterými se Loos inspiroval),¹⁹² který jí dodává intimnější atmosféru a nábytek ve stylu chippendale.

Dámský budoár [50] je přístupný z podesty schodiště nebo samostatným schodištěm z obytné haly. Je vybudován ve dvou úrovních propojených několika schody a rozdělen na tři části. Takováto dvouúrovňová místnost se v Loosových realizacích objevila například

¹⁸³ ČIŽINSKÁ 2000, 199.

¹⁸⁴ ZAHRADNÍK/KSANDR, 36.

¹⁸⁵ ČIŽINSKÁ 2000, 199.

¹⁸⁶ ZAHRADNÍK/KSANDR, 36.

¹⁸⁷ Ibidem, 36.

¹⁸⁸ ČIŽINSKÁ 2000, 199.

¹⁸⁹ KSANDR 2000, 53.

¹⁹⁰ ČIŽINSKÁ 2000, 197.

¹⁹¹ SARNITZ 2004, 44.

¹⁹² ULRICH 2000, 284.

v hale Mollerova domu (1927-28)¹⁹³ či v pokoji dcery ve venkovském sídle Paula Khunera v Payerbachu (1929-30).¹⁹⁴ Na malém uzavřeném prostoru předvedl Loos Raumplan v miniaturní podobě.¹⁹⁵ Kriegerbeck přiřazuje jednotlivým částem pokoje různé úlohy. Horní vstupní část byla studovna s knihovnou, pak následoval odpočinkový kout a na konec zákoutí na podávání čaje v kruhu nejbližších přátel paní domu.¹⁹⁶ Téměř celý interiér byl obložen dřevem z indického citroníku s vlnitou kresbou. Dýha je na dveřích [55] poskládána stejným způsobem jako v jídelně tedy jako sesazenky na křížovou spáru, vzniká tak zajímavý geometrický obrazec z diagonálních pruhů. Ve zbytku interiéru je pak dýha použita tak, že pruhy kresby jsou vertikální. Žlutozlatá dýha kontrastuje s barvou zelené podlahy pokryté plstí. Obložení dosahovalo až ke stropu a pokoj je obehnan jakýmsi falešnými architrávy a trámy¹⁹⁷ do kterých volně zaplouvá vestavěný nábytek velkých kubických forem, které vytváří kompozici tvořenou z pravých úhlů.

Za dveřmi v horní „studovně“ části se nachází vestavěná knihovna s otevřenou horní částí a s dolní uzavíratelnou jednokřídlými dveřky. Dále se na stěně sousedící se schodištěm nachází trojdílná zasklená skříňka o dvou policích s třemi jednokřídlými dveřmi a se záclonkou ze zeleného hedvábí. První část přechází plynule ve druhou, kde se nachází sedací kout a která byla místem rodinného klidu. Odtud mohla paní domu shlížet okénkem s japonizující mříží¹⁹⁸ do haly. Sklo bylo zásuvné dle poznámky Krigerbecka „jako ve vlaku“.¹⁹⁹ Nabízí se zde možná podoba se synagogou nebo mešitou,²⁰⁰ okénko bylo možno zastínit závěsem. Pohovka na tomto místě je vsazena do rohového výklenku obloženého dřevem, je čalouněná na dřevěné kostře, nohy jsou zakryty tak jako v obytné hale lištou. Je potažena hráškově zeleným kretonem s červenými růžemi a drobným prošíváním. Nad pohovkou je zasklený vestavěný regál.

Největší plochu pokoje zabírá tzv. odpočinkový kout, zde se nachází gauč na dřevěné konstrukci zapuštěný do obložené niky mezi stěnou a prosklenou vitrínou, jeho nohy jsou

¹⁹³ ULRICH 2000, 296.

¹⁹⁴ ČIŽINSKÁ 2000, 200.

¹⁹⁵ Ibidem, 296.

¹⁹⁶ ZAHRADNÍK/KSANDR, 38.

¹⁹⁷ ULRICH 2000, 296.

¹⁹⁸ ČIŽINSKÁ 2000, 202.

¹⁹⁹ ZAHRADNÍK/KSANDR, 38.

²⁰⁰ ČIŽINSKÁ 2000, 202.

taktéž zakryty lištou. Podobně situovaný gauč zhotovil Loos ve zmíněné chatě v Payerbachu, tam použil stejnou látku na potahy a zeď.²⁰¹ Pohovka nemá opěrák a je pouze po stranách opatřena dvěma válcovitými polštáři s ozdobnými knoflíky. Gauč je potažen stejnou tkaninou.²⁰² Vzadu na dřevěné kostře byl nalezen lísteček od firmy Emil Gerstel se jménem truhláře Kasala. Vitrína nad pohovkou se dvěma prosklenými a dvěma zrcadlovými stěnami sloužila k uchování málo používaného porcelánu a skla. Pod vitrinou se nachází dřevěná skříňka s pěti zásuvkami nad sebou. Posledním kusem je otevřený třídílný regál o dvou policích, je zároveň překážkou mezi úrovněmi a při příchodu shora tvoří parapet.²⁰³ Z korespondence ohledně zařizování interiérů to sice není patrné, ale firma Gerstel také zhotovila vybavení pánské pracovny. V publikaci Müllerova vila²⁰⁴ je sice jako prováděcí firma udána S.B.S. Brno, nicméně podle Szadkowské²⁰⁵ se v archivu Uměleckoprůmyslového muzea dochovaly účty a prováděcí plány podepsané firmou Gerstel.²⁰⁶

Do pracovny [56] obložené až po strop mahagonem se sestupuje po čtyřech stupních. V čele pokoje stál krby, nad ním bylo v nice zrcadlo a stěny okolo opatřené vestavěnými policemi, kde byly vystaveny bibeloty. Pod policemi jsou za dvěma mohutnými koženými pohovkami ukryty dva trezory vyrobené firmou Tresoria. Za pohovkami jsou naproti sobě umístěny zasklené třídílné knihovny opatřené zelenými záclonkami. Vpravo od dveří je umístěna knihovna s posuvnými skleněnými dvířky a skříň s výsuvnými policemi k ukládání grafik. Stěna pod oknem byla vyplněna nízkým otevřeným regálem. Mahagonový stůl měl střední zásuvky a dva nestejně široké postraní díly. Jeden byl vyplněn zásuvkami a druhý sloužil k vhazování dopisů, které byly vybírány dvířky na opačné straně.²⁰⁷

V ložnici rodičů dnes stojí další z nábytkových solitérních kusů zhotovených firmou Gerstel pravděpodobně z vybavy paní Müllerové. Jedná se o prádelník [61] hranolového tvaru na zprohýbaných nohách s dravčím spárem a koulí. Okosená nároží jsou členěná pilastry,

²⁰¹ ČIŽINSKÁ 2000, 201.

²⁰² Ibidem, 202.

²⁰³ Ibidem, 202.

²⁰⁴ Ibidem, 203.

²⁰⁵ Dle tel. rozhoru s Marií Szadkowskou, 27. 4. 2015.

²⁰⁶ Archiv je v současné době nepřístupný, proto se spoléhám na tvrzení paní Szadkowské kurátorky muzea Müllerovy vily. Kopie těchto plánů jsou nyní dostupné pouze v příliš malém rozlišení, které nedovoluje rozpoznávat detaily jako je razítko firmy.

²⁰⁷ ČIŽINSKÁ 2000, 204.

mahagonová římsa je zdobená zubořezem. Na dvoukřídlá dvířka je nalepena zprohýbaná lišta v pásu nad nimi se táhne meandr s kartuší. Datum výroby je odhadováno mezi léta 1920-30. Svým stylem, který napodobuje starší slohy, neodpovídá zbytku zařízení vily ani vkusu architekta. Je tedy proto možné, že na místo byl dosazen až po Loosově smrti.²⁰⁸ Loos sice prohlašoval, že je pro něj hlavní přání zákazníka a že každý domov má vypovídat o individualitě a minulosti obyvatel a nikdy není úplně dokončen, nicméně z dopisů mezi ním a Müllerem se například dovídáme, že nehodlal pánovi domu povolit lenošku v jeho šatně.²⁰⁹

V šatně dámy se navíc pod obložením dochoval lístek²¹⁰ z roku 1937 se jménem firmy Gerstel. Dle Szadkowské se jednalo o spolupráci s Vaňkovou firmou, je pravděpodobné že lesklé politury zhotovoval zaměstnanec Gerstela teprve v Praze. Datum ukazuje na možnou dodatečnou údržbu povrchu pracovníkem firmy Gerstel.²¹¹

Rok 1948 znamenal obrat v životě rodiny i domu, ze kterého se stává tzv. činžovní vila, manželé Müllerovi ji tedy nemohou plně využívat. V roce 1951 umírá dr. Müller, o čtyři roky později byla vila vyvlastněna a postupně v ní sídlilo Uměleckoprůmyslového muzeum, Státní pedagogické nakladatelství a Národní galerie. V roce 1968 bylo prodáno vybavení a umělecké předměty UPM a Národní galerii. Paní Milada Müllerová ve stejném roce umírá, dům byl prohlášen za kulturní památku. V sedmdesátých letech byl dům dán k dispozici Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ. V roce 1995 zakoupilo vilu Hlavní město Praha a byla prohlášena Národní kulturní památkou. V roce 1998 započala celková obnova vily.²¹²

V objektu zůstal pouze vestavěný nábytek, tedy pohovky, stoly a skříně, ostatně v Loosově konceptu byly součástí architektury.²¹³ Volný nábytek, především starožitnosti a jejich kopie se často nedochovaly, ale státní instituce, které nábytek (či umělecké předměty) zakoupily, se jej vzdaly ve prospěch stálé expozice ve vile.²¹⁴ Například nástavce jídelního stolu se nacházely v depozitáři Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Praze-Bohnicích. Uměleckoprůmyslové muzeum zakoupilo 14 kusů chippendale židlí,

²⁰⁸ ČIŽINSKÁ 2000, 210.

²⁰⁹ Ibidem, 200.

²¹⁰ BOK a

²¹¹ Dle tel. rozhoru s Marií Szadkowskou, dne 27.4.2015.

²¹² <http://www.muzeumprahy.cz/metoda-a-postup-restaurovani/>, vyhledáno 25. 4. 2015.

²¹³ ČIŽINSKÁ 2000,183.

²¹⁴ Ibidem,182.

originál mezi nimi ale nebyl. Nacházely se v sídle památkářů na Malém náměstí v domě Platýz.²¹⁵

Koncepce obnovy vily byla stanovena s požadavkem na zachování co největšího množství originálních prvků a to především díky intaktnosti stavu (i přes všechny úpravy provedené různými institucemi) a vysoké míře autenticity domu. Dle architekta Girsy, který práce na vile vedl, je vila výjimečná nejen jako architektonické dílo s unikátní prostorovou skladbou Raumplanu ale i pro uchování původní dispozice domu, včetně utilitárních místností.²¹⁶ Během obnovy bylo cílem co nejvěrněji napodobit původní stav z roku 1930 za použití dochovaných materiálů, včetně původního nábytku a vybavení. Vznikl zde objekt s památkovou interiérovou instalací,²¹⁷ který je určen výhradně k výstavním účelům.

Dokladem tohoto přístupu bylo i restaurování prací z dílny Gerstela, tyto prvky byly naštěstí bez větších poškození na místě nebo dohledatelné. Vestavěná pohovka v obytné hale z fialového sametu měla zvlněné čalounění, textilie byla prodřena a zcela bez vlasu, s výskytem perforací a trhliny. Samet se ve fragmentech dochoval pouze v ohybech a spodní části sedacího polštáře, nítěné knoflíky pro stahování kár byl zcela zničený. Pohovka byla demontována, zvlněné části sedáku srovnány. Bylo obnoveno vtažení do kár a prošíáním bylo zamezeno rozpadání čalounického gruntu, který zůstal původní. Sedadlo a opěrka byly znovu potaženy plátnem a nově zakoupenou látkou, stejně tak knoflíky. Dochované části látky byly vyčištěny a použity na boky, především jako dokumentace původního materiálu.²¹⁸

Na pohovkách v dámském salonu se dochovala původní látka. B

yla prodřená a silně znečištěná, poškozené bylo prošíání. Po demontáži pohovky byla tkanina v restaurátorské dílně čištěna praním v lázni z destilované vody a čistícího prostředku o teplotě 20°C. Po promáčení byla vypnuta a poté vysušena studeným vzduchem. Dále byla skeletována pomocí hedvábné krepelíny a bylo doplněno chybějící prošíání. Grunty sedáku byly vyrovnány prošíáním a potaženy plátnem, aby látka netrpěla. Poté byla natažena restaurovaná tkanina. U spodní pohovky byly navíc ještě opraveny knoflíky na podhlavnících.

²¹⁵ ČIŽINSKÁ 2000,199.

²¹⁶ KSANDR 2000, 251.

²¹⁷ Ibidem, 274.

²¹⁸ DUŠEK b.

Na pohovce tedy zůstal veškerý původní materiál, nicméně ji nelze používat k původnímu účelu.²¹⁹

Na židlích v jídelně byla poškozena šelaková politura špínou a barva se stala nejednotnou vlivem působení světla. Některé konstrukční části byly uvolněny, řezbování pak místě poškozeno. Čepy konstrukce byly zpevněny novým klížením kostním klihem, poškození byla nově doplněna mahagonem, proběhlo vyčištění směsí lihu a čpavkové vody, dále nanesení šelakové politury.²²⁰

Dýhované prvky v celém objektu byly provedeny firmou Gerstel a z toho vyplývá jednotné provedení povrchových úprav. Jednalo se převážně o prvky leštěné šelakovou politurou. Původní politury byly odstraněny chemickou cestou, po očištění dřeva se objevily drapériové kresby mahagonu a žlutá barva citroníku, které byly pod nánosem špíny a nevhodných nátěrů neznatelné.²²¹ Všechny opravy byly prováděny s maximální snahou o zachování původních částí dřeva. Po dohodě s pracovníky památkové péče byly ponechány i těžko odstranitelné skvrny na dýze pokud nedošlo k porušení dýhy. V případě porušení byly vyspraveny všechny porušené části dýhy, případně byly provedeny rozsáhlejší opravy dřeva vysazením porušených částí. Po opatrném ručním vybroušení byly plochy napuštěny fermeží, a po zaschnutí vyleštěny šelakovou politurou tak, aby bylo dosaženo původního efektu na jednotlivých druzích dřeva.²²²

Při spolupráci s Loosem se firma Gerstel seznámila se zcela originálně a promyšleně komponovaným interiérem s velkým množstvím vestavěného nábytku „moderního vzhledu“²²³. Což se posléze zřejmě odrazilo do její vlastní produkce.²²⁴ V podstatě se ale jednalo o tradiční typ bydlení, které mělo zajistit co největší komfort.²²⁵ Prostor byl komponován až divadelním způsobem a snažil se o útulnost a intimitu.²²⁶ Byla to zakázka pro movitého klienta, kterému byl doručen celý interiér se všemi detaily a na míru. Všechny tyto zásady firma Gerstel při

²¹⁹ DUŠEK b.

²²⁰ BOK a.

²²¹ KSANDR 2000, 277.

²²² BOK a.

²²³ GERSTEL.

²²⁴ Viz podkapitola 6.2.

²²⁵ SARNITZ 2004, 16.

²²⁶ ULRICH 2000, 297.

své práci se zákazníkem údajně také ctíla.²²⁷ Navíc zde mohly být uplatněny zkušenosti s napodobováním historického nábytku při zhotovování židlí v chippendale stylu. A také důmyslná technická řešení, čehož důkazem je okružní stolu opatřené systémem zástrčí.

²²⁷ GERSTEL.

5. Byt Oskara a Jany Semlerových

Další významná realizace firmy Gerstel se pojí k městu Plzeň, kde několik let působil architekt Adolf Loos. Jeho pobyt se odehrál ve dvou obdobích,²²⁸ poprvé mezi lety 1907-1910, kdy zde vytvořil první dva interiéry pro Otto Becka a Wilhelma Hirsche. Dcera prvního jmenovaného Claire se později stala Loosovou třetí manželkou.²²⁹ V letech 1924 až 1930 žil střídavě mimo jiné v Plzni, Praze a Brně. V Plzni také získal zakázku na Müllerovu vilu. Firma Kapsa a Müller pocházela původně z Plzně a prováděla jeho tamní realizace.²³⁰

Město Plzeň se na konci 19. století stalo průmyslovou metropolí,²³¹ Loosovu roli v tomto období lze chápat jako přirozenou součást modernizace bytů významné plzeňské klientely, které se účastnila i řada jiných architektů. Většina jeho realizací je soustředěna kolem Klatovské třídy, která byla tehdy nejvýznamnějším bulvárem ve městě, kde se soustřeďoval společenský život. Většina domů zde vznikla v druhé polovině 19. století, na rozdíl od zastavěného historického centra zde byl dostatek prostoru na reprezentativní prostorově velkorysé domy a byty stojící v zeleni.²³² Jednalo se tedy převážně o rekonstrukci již existujících domů, fasády domů zůstávaly u Loose i jiných architektů nepozměněny. Což poukazovalo i na jistý záměr bohaté společnosti o nenápadnost před většinou obyvatel dělnického města. Sešel se tak zájem Loosových zákazníků, převážně německy mluvících židů a architektův koncept na osu komponovaného interiéru obráceného směrem dovnitř od okolního světa.²³³

Po roce 1930, kdy byly Loosovi již známy kvality pražského Gerstela, by bylo možné uvažovat o jejich spolupráci v plzeňských interiérech, navíc zde stavební práce prováděla firma Františka Müllera. Za další důvod pro tuto domněnku by mohla být považována majetnost stavitelů, kterým byl dostupný dražší nábytek. V jednom z objektů spravovaných Západočeskou galerií se skutečně nachází interiér zhotovený firmou Gerstel, jak lze doložit pomocí lístků dochovaných v horní části objektu. Jedná se o byt Oskara a Jany Semlerových

²²⁸ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 46.

²²⁹ Ibidem, 54.

²³⁰ Ibidem, 46.

²³¹ Ibidem, 20.

²³² Ibidem, 18.

²³³ Ibidem, 18.

v rodinném domu na Klatovské třídě 110. Autorství u tohoto interiéru je připisováno částečně Adolfu Loosovi a z větší části Heinrichu Kulkovi.²³⁴ Realizace je v mnohém podobná řešení Müllerovy vily. V tomto vícepodlažním bytě se také nachází jediné uplatnění Raumplanu v Plzni.²³⁵

Rodina Semlerů patřila do okruhu nejbližších přátel rodiny Hirschů, kterým architekt již v minulosti navrhoval zařízení bytu. Semlerovi vlastnili podniky na zpracování dřeva a oceli. druhou větev vedl Oskar Semler. Manželé Semlerovi koupili zahradní bytový dům na rohu ulice Klatovské a Hruškové, dům byl vystavěn již v roce 1923 pro úředníky Škodových závodů. Manželé se rozhodli zhruba z třetiny domu vystavět vlastní byt. V roce 1932 se v jejich původním bytě pravděpodobně odehrálo setkání s Loosem, který měl byt navrhovat za spolupráce Kulky. Bořivoj Kriegerbeck se dle svých vzpomínek tehdy napodledy setkal s Loosem, který o rok později umírá. Loos zřejmě nastínil celkové prostorové řešení nového bytu. Kulka řešil detailní zpracování, jak nasvědčuje zpracování mnoha detailů.²³⁶

Heinrich Kulka (1900-1971) byl blízkým přítelem Loose, ve Vídni navštěvoval Loosovu soukromou školu architektury, později pracoval v jeho ateliéru. V roce 1926 se osamostatnil, s Loosem ale později střídavě spolupracoval, například na návrhu dvojdomků pro vídeňské sídliště Werkbundu v roce 1931. V době realizace bytu Semlerových v letech 1932 a 1933 bydlel v Plzni u Norberta Kriegera, po smrti Loose pracoval pro jeho bývalé plzeňské klienty. V roce 1938 se mu za pomoci rodiny Oskara Semlera podařilo emigrovat na Nový Zéland, kde pracoval jako architekt.²³⁷

Podle Emanuela Velebila,²³⁸ který zhotovoval kovové prvky do interiéru, pracoval s Kulkou již zmiňovaný Norbert Krieger, který vypomáhal při Loosových realizacích v Plzni a po jeho smrti je měl sám na starost.²³⁹ Architekti měnili řešení stropů a do budovy tak vložili třípodlažní vestavbu, připomínající Müllerovu vilu. Centrálním prostorem bytu je

²³⁴ SZADKOWSKA 2009, 354.

²³⁵ http://www.plzen.eu/turista/poznej-plzen/to-nejlepsi-z-plzne/loosovy-interiery/chap_71251/loosovy-interiery.aspx, vyhledáno 8. 5. 2014.

²³⁶ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 144.

²³⁷ Ibidem, 180.

²³⁸ Ibidem, 422.

²³⁹ Ibidem, 183.

obytná hala o ploše 50m², která má výšku dvou podlaží.²⁴⁰ Práce na adaptaci bytu byly zahájeny firmou Kapsa a Müller v březnu roku 1933. Od července 1934 zde byla rodina oficiálně přihlášena.²⁴¹

V nejvrchnějším podlaží [62] se nacházejí na západní straně domu ložnice pána a paní, na jižní dva dětské pokoje a ložnice vychovatelky. Ložnice pána [67] je lichoběžníkově zakončena, zhruba do dvou metrů výšky obložena citroníkovou dýhou.²⁴² Nad obložením se nachází asi metr široký pruh tapety, který je ale ze všech stran orámován tenkým pásem z dřevěného obložení, které tvarem připomíná pilíře s překlady.²⁴³ Postel byla umístěna do hlubokého výklenku, Stěna v něm je pokryta tapetami a obsahuje malou niku na odkládání drobností. Z obou stran postele jsou v obložení provedeny dveře, jedny patří k vestavěné skříni, druhé jsou východem z pokoje. Je tady také umístěn krb z mramoru Skyros.²⁴⁴ Pokoj paní je obložen javorovou dýhou,²⁴⁵ princip použitého obložení včetně vestavěné skříně je stejný jako v pokoji pána, pouze chybí onen „rám“ z dřevěných lišt pod stropem a výklenek pro postel je mělčí. Místnost tak působí jemněji. Na jižní straně je mezi vestavěným nábytkem a pod okno je vložen toaletní stolek s vyklápěcím zrcadlem a řadou zásuvek.

Další pokoje v horním patře bytu [68] jsou také obloženy zhruba do výšky překladu dveří. Zadní pokoj je obložen původně zřejmě tmavě zeleně mořenými, z jedné strany profilovanými prkny, která jsou vedle sebe skládána tak, že mezi nimi vzniká viditelná spára. V místnosti zabírají velkou plochu stěn vestavěné skříně, které jsou zevnitř opatřeny světlejším dřevem, možná protipachovou vložkou. Kliky dveří mají minimalistický vzhled, tvar jakéhosi podlouhlého vejce. Jedna z nízkých skříněk stojí volně v prostoru, dotýká se stěny pouze svou kratší stranou, možná sloužila k ukládání peřin. Je zde viditelná konstrukce z latí, připevněná na zeď bez obložení. Zde stála zřejmě postel nebo pohovka, pěvně spojená s ostatním nábytkem. Další chlapecký pokoj obsahuje také velké množství zabudovaných skříní a nižších skříněk, obložení je provedeno z velkých dřevěných panelů světle hnědé barvy, mezi kterými jsou asi dva centimetry široké lamely bílé barvy. Chodba na tomto patře

²⁴⁰ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 155.

²⁴¹ ULRICH 2009b, 123.

²⁴² SZADKOWSKA 2009, 356.

²⁴³ ULRICH 2009b, 9.

²⁴⁴ SZADKOWSKA 2009, 356.

²⁴⁵ Ibidem, 356.

je opatřena bíle lakovanými vestavěnými skříněmi s napevno umístěnými háčky na skříňové tyči, které mají jemný dekor podobný háčkům z Panenských Břežan. Kliky na pokojových dveřích mají stejný tvar jako v pokojích chlapců.

Právě v druhém dětském pokoji byly nalezeny štítky firmy Gerstel [70]. Je ovšem pravděpodobné, že Gerstel zhotovoval celý interiér. Dá se předpokládat, že pokud zadali Semlerovi drahé firmě dětské pokoje, byli ochotní si od vyhlášené firmy nechat zhotovit i zbytek bytu. Vzhledem k tomu, že ostění v dalších částech bytu nebylo nikdy sejmuto, je možné, že další štítky firmy budou nalezeny při případné rekonstrukci.

Z horního patra se sestupuje na galerii [71] ve výšce poloviny obytné haly, na které je umístěna knihovna. Galerie vede po celé délce haly, lze do ní shlížet přes parapet se třemi pilíři. Knihovnu představují regály zabudované do stěn z červeně lakovaného dřeva, s posuvnými skleněnými dvířky. Strop je z červeně lakovaných trámů, výplně jsou zlaceny, což dává místnosti asijský nádech. V parapetu jsou zabudovány skřínky s výklopnými dvířky se stále hladce fungujícím mechanismem, zdobná dýha je použita i uvnitř skříněk. Na parapetu je zábradlí s kulatým profilem opatřené stejnou dýhou a v jedné části kovovou mříží. Všechny prvky na galerii stejně tak jako v hale jsou pokryty kanadskou břízou,²⁴⁶ perfektní stav obložení je udivující.

Hala vysoká 4,45 metrů vznikla odstraněním příček a stropu podél jižní strany domu [72]. Obložení sahá až po 40 centimetrů široký vlys pod stropem.²⁴⁷ Dýha je skládána v obrovských kusech technikou sesazenky na rovnou spáru, vzniká tak zrcadlový ornament²⁴⁸. Hala je osvětlena rozměrnými posuvnými okny, vnější tabule jsou z mléčného skla, prostor mezi nimi a vnitřními skly byl používán jako zimní zahrada. Hala je řešena na podélnou osu, dominantou je majestátní krb ve východní stěně obložený hrubě otesanými kameny a opatřený měděným lapačem kouřem.²⁴⁹ Naproti němu se nacházel rozměrný obraz *Život Tsongkhapy*, tento čínský obraz z 18. století znázorňuje život buddhistického světce a učitele. Podle Kriegerbecka koupil obraz Loos ve Vídni, zde byl dostatek prostoru jej pověsit.²⁵⁰ Pod

²⁴⁶ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 155.

²⁴⁷ ULRICH 2009b, 124.

²⁴⁸ COOK 2005, 34.

²⁴⁹ ULRICH 2009b, 124.

²⁵⁰ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 155.

galerií se nacházel jednoduchý bar a odpočinkový kout, kde byly po stranách umístěny černé lavice.²⁵¹

Z mezipodesty schodiště které spojuje galerii a halu je možno vstoupit na terasu a do pánského pokoje a jídelny, která je na osmibokém půdorysu. Jídelna je obložena mahagonem. V ose vstupu byl zapuštěn bufet se zrcadlem.²⁵² Uprostřed se nacházel stůl s válcovou nohou,²⁵³ jehož okruží bylo po letech vráceno do vily [78]. V publikacích *Slavné vily Plzeňského kraje*²⁵⁴ a *Adolf Loos-dílo v českých zemích*²⁵⁵ je shodně uváděno, že kolem stolu stály napodobeniny židlí ve stylu chippendale, nicméně Petr Domanický ze *Západočeské galerie v Plzni* tato tvrzení popírá, podle jeho slov zde byl umístěn nábytek modernějšího vzhledu.²⁵⁶

To že interiér není dílem architekta Loose lze odvodit od několika momentů stavby, dle Szadkowské netvoří zdejší Raumplan jednotný celek, překvapivá je i kombinace materiálů, v hale a přilehlých prostorách je použito mnoho odlišných materiálů jako kov, ušlechtilé dřevo, mramor, lakované dřevo, dlaždice, zlacení, lakované dřevo. Jako další důvod uvádí skutečnost, že se v pánské ložnici nachází krb. Loos umisťoval krby vždy do obytné místnosti, kde měly svůj symbolický význam.²⁵⁷

Semlerovi prodali svou firmu v roce 1939 Pražské železářské společnosti a uprchli do zahraničí. Rodina Oskara Semlera se usadila v Austrálii. Dům přešel v roce 1942 do majetku Německé Říše. V roce 1949 požádali o navrácení majetku, ten ale připadl jako konfiskovaný majetek městu Plzni. Byt byl rozdělen na pět samostatných jednotek, hala sloužila jako učebna, později jako fotoateliér, ostatní jako byty.²⁵⁸ Interiér je v poměrně dobrém stavu, nicméně zde zůstaly stopy po novodobých zásazích a po příčkách, které dělily jednotlivé bytové jednotky. Například v odpočívárně bylo zřízeno sociální zařízení, které se po vybourání příček nepatřičně ocitlo v hale.

²⁵¹ SZADKOWSKA 2009, 356.

²⁵² ULRICH 2009b, 124.

²⁵³ Ibidem, 125.

²⁵⁴ SZADKOWSKA 2009, 356.

²⁵⁵ Ibidem, 356.

²⁵⁶ Dle tel. rozhovoru s Petrem Domanickým ze dne 3. 4. 2015.

²⁵⁷ SZADKOWSKA 2009, 360.

²⁵⁸ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 160.

Bořivoj Krigerbeck se po válce snažil byty zachránit, v poválečné situaci byly používány jako nouzové ubytování, jak píše ve svých zápisnících.²⁵⁹ V roce 1969 byly některé zapsány do státního seznamu kulturních památek, díky společnému úsilí Kriegerbecka a Věry Běhalové z Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni, která provedla dokumentaci bytů. Některé z interiérů byly i přes svou ochranu zničeny v době před rokem 1989.²⁶⁰ Město Plzeň v posledních letech začalo provádět průzkumy a dokumentaci, tři z objektů byly již opraveny a zpřístupněny veřejnosti.²⁶¹

Byt Oskara Semlara zůstal po vystěhování nájemníků prázdný, mělo by zde vzniknout dokumentační a výzkumné centrum architektury od 19. o 21. století v Plzeňském kraji. Nejvýznamnější prostory bytu by měl být zpřístupněn veřejnosti, součástí záměru je i výstavní prostor s expozicí pojednávající o Loosově práci v Plzni a o rodině Oskara Semlara.²⁶² Po několika vypsáních výběrových řízení se podařilo najít stavební firmu, která v současné době provádí nejnútnejší stavební práce v celém objektu, tedy i v bytech na druhé straně domu. S restaurováním interiéru se z finančních důvodů v blízké době nepočítá.²⁶³

²⁵⁹ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 236.

²⁶⁰ Ibidem, 224.

²⁶¹ http://www.plzen.eu/turista/poznej-plzen/to-nejlepsi-z-plzne/loosovy-interiery/chap_71251/loosovy-interiery.aspx, vyhledáno 25.4.2015.

²⁶² DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 285.

²⁶³ Dle tel. rozhovoru s Petrem Domanickým ze dne 3. 4. 2015.

6. Panenské Břežany a další realizace v katalogu firmy

V této kapitole se budu věnovat tomu nejpodstatnějšímu, co o produkci firmy víme. Jedná se o interiéry zachycené na fotografiích v reprezentačním katalogu firmy s předmluvou Bedřicha Gerstela. Všechny realizace jsou údajně jeho vlastními návrhy, „Z výrobce nábytku stal se architekt“. Jednalo se o uveřejnění pouze malého zlomku ze „stovek realizací provedených v posledních letech“,²⁶⁴ přesto tak lze doložit stylové směřování firmy pravděpodobně kolem roku 1930,²⁶⁵ které vycházelo z vkusu jejího majitele.

Ten v oslavné předmluvě nastiňuje své postoje k „modernímu slohu“ a staví je do kontrastu s milnými představami o jeho firmě, že je určena jen nejbohatším. Gerstel zmiňuje jím vedenou reorganizaci výroby, díky níž dokázal dodávat lacině a přesto v nejlepší kvalitě. Publikace měla být „dokumentací dalšího úseku v rozvoji mého podniku“, kdy se firma měla věnovat především občanským bytům. V posledních dvou letech bylo údajně osmdesát procent práce věnováno „zařizování dvou, tří až čtyřpokojevých bytů moderního slohu“. Jednalo se o snahu přizpůsobit se hladkým stěnám a dveřím novostaveb, přesto ale Gerstel chtěl jít svou cestou a nepřivlastňovat si cizí nápady. Proto přes orientaci na novinky neopouštěl výrobu historických slohů a „starožitností“, které nenesly známky pomíječnosti. Ty mu ostatně přinesly velké zakázky i v cizině.²⁶⁶

6.1 Panenské Břežany

Nejprve se zaměřím na druhou část katalogu, jedná se o fotografie interiérů v horním zámku v Panenských Břežanech. Místo sloužilo jako letní sídlo Gerstelů, ale bylo důležité i z hlediska obchodního, snad se jednalo o jakousi „vzorkovnu“,²⁶⁷ kam Gerstel vozil potenciální zákazníky. Celý dům byl opatřen vestavěným nábytkem, obložením a štukovou

²⁶⁴ GERSTEL.

²⁶⁵ Gerstel zmiňuje, že od založení firmy uběhlo 70 let, zpráva SNB a článku Kubů uvádí jako datum založení rok 1860, podle mého soudu je pravděpodobný vznik po roce 1930, kdy Gerstel spolupracoval s architekty Loosem a Kulkou.

²⁶⁶ GERSTEL.

²⁶⁷ KUBŮ 2014, 156.

výzdobou, která se nejvíce blížila rokokové zdobnosti. Realizace představovala onu „klasicou“ produkci firmy, která se specializovala na historismy.

Stavba měla před Gerstelovými dlouhou historii. V Panenských Břežanech se již od 13. století nacházela rezidence abatyši benediktinského kláštera svatého Jiří na Pražském hradě.²⁶⁸ Nejpozději ve druhé čtvrtině 18. století zde vznikl barokní zámeček,²⁶⁹ při této příležitosti byla postavena v zahradě rezidence kaple svaté Anny. Jejím tvůrcem byl Jan Blažej Santini-Aichel.²⁷⁰ Samotnou stavbu kaple vedl Filip Spannbrucker. Je pravděpodobné, že právě toho si později benediktinky vybraly jako architekta zámku.²⁷¹ V době osvícenských reforem byly Panenské Břežany spolu s rezidencí a kaplí benediktinkám v roce 1782 odebrány.²⁷² V roce 19027 kupuje zámeček Emil Gerstel od podnikatele Ferdinand Bloch-Bauera. Po okupaci zabrali zámek nacisté a poté sloužil jako sídlo K. H. Frankovi.²⁷³ Po válce přešel zámek do majetku státu, byl zde zřízen domov důchodců v roce 2012 zrušený.²⁷⁴ V zámku má vzniknout Památník národního odboje, objekt je ve správě Oblastního muzea Praha-Východ.²⁷⁵

Jednopatrová stavba je opatřena mansardovou střechou a balkónem v ose průčelí. Nejprve se vchází do haly, která leží na ose stavby, zleva i zprava se dá vstoupit do dvou obytných místností. Ty měly zřejmě reprezentační funkci. Jeden vstup měl být do „zahradního sálu“ [79], kde se pravděpodobně nacházela jídelna. Tyto naproti sobě ležící vstupy jsou opatřeny identickým ostěním a supraportami ve stylu vrcholného baroka. Představují jakousi iluzivní architekturu zdobenou florálními motivy, pilastry přecházejí v akant a jsou zakončeny pravděpodobně jakousi vázou. Supraporta je ukončena zprohýbanou římsou a mušlí s akantem. Dveřní otvory jsou vyplněny ozdobnou mříží. Naproti hlavnímu vstupu se na konci haly nachází schodiště do patra a také chodba vedoucí na pravou a levou stranu. V zadním traktu se pravděpodobně nacházela kuchyně. Hala je zaklenuta dvěma plackovými

²⁶⁸ <http://www.muzeumompv.cz/pamatnik-panenske-brezany-2/>, vyhledáno 20. 4. 2015.

²⁶⁹ VLČEK 1999, 408.

²⁷⁰ Ibidem, 407.

²⁷¹ Ibidem, 407.

²⁷² <http://www.muzeumompv.cz/pamatnik-panenske-brezany-2/>, vyhledáno 20. 4. 2015.

²⁷³ <http://www.muzeumompv.cz/pamatnik-panenske-brezany-2/>, vyhledáno 20. 4. 2015.

²⁷⁴ <http://www.muzeumompv.cz/pamatnik-panenske-brezany-2/>, vyhledáno 20. 4. 2015.

²⁷⁵ <http://www.muzeumompv.cz/pamatnik-panenske-brezany-2/>, vyhledáno 20. 4. 2015.

klenbami a pod fabionem probíhá jednoduchá římsa. Jedná se ale možná o řešení provedené již během barokní stavby.

Další strana katalogu obsahuje fotografie „obývacího pokoje“ [80]. Jedná se o pravou obytnou místnost v přízemí. Velký prostor je v podstatě dělen na dvě části, které jsou propojeny širokým průchodem zakončeným stlačeným obloukem. Reprezentativní vstup do místnosti z haly je z této strany zdoben pouze štukovou páskou jakéhosi rostlinného tvaru (kvalita fotografií neumožňuje rozeznávat detaily). Vyniká tak tvar oblouku, který je snad odvozen z tvaru kasulových oken. Vedle dveří jsou na obou stranách výklenky, ve kterých se nachází otevřené knihovny. Mají stejný tvar jako dveřní otvory. V rohu místnosti stojí barokní kachlová kamna, nespíš původní z 18. století. V místnosti se dále nachází velké množství různorodého sedacího nábytku. Vidíme různá křesla a pohovku. Jsou inspirovány nábytkem Ludvíka XV, jsou zdobné a přesto subtilní, mají vesměs područky a „kozí“²⁷⁶ nohy zakončené volutou. Jedno z křesel má zprohýbaný lub a vyřezávanou výplň opěradla, ale vidíme i opěradla s výpletem nebo čalouněná. Pohovka má celočalouněný lenoch. Tím se odlišuje od svých jemnějších předloh z 18. století a stojí pouze na stejných nožkách. Těžký podlouhlý psací stůl s kamennou deskou připomíná rovnýma nohama a neprolamovaným lubem styl Ludvíka XVI. V místnosti se všude nacházejí koberce a kovové lustry pouze vzdáleně napodobující barokní kusy, s několika málo broušenými ověsky. Jedna z fotografií zachycuje roh s bridžovým stolkem, jedná se o místo u jedné z knihoven.

Boudoir [81] se s největší pravděpodobností nacházel v patře na čelní straně domu. Bohužel nevidíme okno, podle kterého by se dala lokace určit přesněji. Místnost s neckovou klenbou je opatřena až po fabion dřevěnými obklady. Nachází se zde velké množství dveří. Některé pravděpodobně budou skrývat vestavěné skříně či koupelnu. Dveře jsou oble zakončené s rámováním pomocí jednoduchých pásek, které jsou na několika místy zdobeny jemným florálním motivem. Právě na zvláštním oblouku dveří a nedostatečně organickém použití dekoru ve výplni lze pozorovat, že se jedná pouze o inspiraci rokokem. Povrch stěn je členěn volně pojatými pilastry s florální hlavicí. Podobný dekor (opět nelze bohužel rozeznat detaily) pak zdobí stlačený oblouk nad výklenkem pro postel. Nika je zdobená opět štukovými páskami, je v ní vsazena postel či pohovka pokrytá drapérií. nelze tedy rozpoznat její

²⁷⁶ TOGNER 1993, 88.

konstrukci. V čele místnosti naproti oknům se nachází krb a nad ním visí zcadlo se zdobným rámem ve tvaru kasule. Před ním se nacházejí celočalouněné kárově prošíváné klubovky s knoflíky, které nezapadají do rokokového stylu pokoje a drobný stolec s prolamovanými nohami a lubem. Tento krby se mi bohužel při mé návštěvě Břežan nepodařilo dohledat.

Místnost nazvaná hala [82] se nachází v ose zámku v prvním patře nad vstupní halou, jak poznáváme podle francouzského okna se zdobnou mříží. Jedná se o stejný tvar jako v zimní zahradě Petschkovy vily. V úzkém prostoru se nacházejí dvě naproti sobě postavené pohovky, které mají opěradla ve stejné výšce jako lenoch. Čalounění je orámováno viditelnou konstrukcí z tmavého dřeva, která sestává ze dvou esovitých křivek uprostřed se setkávajících. To odpovídá onomu „typickému Gerstelovi“ kdy je použita jakási nápodoba historického tvaru jejich zjednodušením a nelze tedy odkázat na určité historické stylové období.

Jídlna [83] byla umístěna v přízemí, jak lze odvodit podle tvaru okna. Nachází se zde stejný krb jako v boudoiru, nicméně bílé barvy. Dlouhý stůl s lesklou deskou (možná opatřenou sklem) má zprohýbané luby a esovité nožky. Židle s čalouněným sedákem a opěradlem upomínají volně na francouzský sedací nábytek 18. století.

Dalším dokladem historizujícího stylu firmy je dámská a pánská ložnice. První z nich [85] je opatřena štukovými rámy na všech stěnách, které jsou v rozích doplněny drobným florálním ornamentem. Podobně je řešen i oblouk v ložnici, který je zprohýbán a ve svém vrcholu bohatě zdoben. Postel má elegantní oblé tvary, na historismus upomínají jen její nohy. Pelesti postele jsou opatřeny výpletem. Komodu v rohu místnosti doplňují tři křesílka s rovnými nožkami ve stylu Ludvíka XVI, podle světlé barvy by mohla být i zlacená. V místnosti se nachází ještě několik křesílek a stolů se zprohýbanými nožkami.

Pánská ložnice [84] je o poznání robustnější. Postel má plně dřevěné pelesti. Opět se jedná o jakousi neurčitou historizující nápodobu se zvýrazněnými hranami pomocí ozdobných lišt. Robustní noční stolky připomínají komody ve stylu chippendale, stejně tak sekretář se zdobným nástavcem. Podle anglických předloh je vyhotovená i židle s plasticky prokrojeným sedákem, mohutnými předsazenými nohami a s řezbou „claw and balls“. Nohy jsou spojeny pomocí trnože ve tvaru H. Obložení stěn je o poznání jednodušší než v dámské ložnici.

Jako poslední fotografie v katalogu je umístěna koupelna [86] Po ní následují reklamy výrobců dýh, čalounění, tapet, nádobí i politur. Někteří s Gerstelem spolupracovali. V koupelně se nachází kopulovitá klenba. Do výše fabionu bylo provedeno dřevěné obložení s celou řadou dveří a vestavěných skříněk. Na obrázku vidíme pravoúhlou niku vyloženou mramorem, do které je zasazeno rozměrné zrcadlo. Pod ním jsou v mramorové desce zapuštěna dvě umyvadla. Deska stojí na dvou ozdobných nohách. V zrcadle vidíme odraz protější stěny s vanou zapuštěnou ve stejné nice opatřené mramorem a vchod do jednoho z pokojů, pravděpodobně budoiru. Nalevo od umyvadel se nachází toaletní stolec, stěna má zkosený roh a do všech třech vzniklých ploch jsou osazeny zrcadla, usedalo se k němu do čalouněného historizujícího křesla.

Jak již bylo řečeno, v budově sídlil do nedávna domov důchodců, jehož provozu bylo celé vnitřní uspořádání zámku uzpůsobeno. Něco z mála prvků se dochovalo, především vestavěný nábytek, kuželkové zábradlí a dveře. V koupelně zůstalo mramorové obložení na parapetu a za vanou [87], což působí tragikomicky v kombinaci s nově vloženým zařízením. Také se zde zachovaly propracované skříňky na kosmetiku v ostění oken a dřevěné obložení, které je ovšem ve výšce cca 1,5 m přerušeno novodobým obložením keramickými dlaždicemi. Tvar výklenku pro toaletní stolec posloužil jako sprchový kout. Na chodbě v prvním patře jsou zachovány bíle lakované vestavěné skříně, opatřené jemným ornamentem a v každých dveřích zrcadlem. Pozoruhodné je pečlivé provedení štítků zámků, úchytek ale i závěsů dveří, která na sobě mají florální dekor, stejně tak háčky ve skříních. Dveře i lišty na stěnách jsou opatřeny zdobným profilováním.

Vynalézavost v umístění vestavěných prvků je například vidět ve vytvoření úložného prostoru se zasouvacími dveřmi v síle ostění dveří. Řada vestavěných skříní se dochovala i v ostatních pokojích. Vidíme na nich ozdobné profilování inspirované rokokovými asymetrickými křivkami. Vnitřky skříní jsou velice precizně provedeny, ale i zde jsou zásahy z nedávné doby v podobě háčků na zadní stěně. V jednom z pokojů ukrývají zdánlivě skříňové dveře sociální zařízení [89]. V dalším se nachází prosklená skříň z tmavého dřeva a zdobená křivkami „à la Gerstel“, bez jasné historické předlohy [90]. Je zde také krb opatřený původně rustikálními cihlami [91], upomínající na anglický venkov. Mohl se zde tedy nacházet pánský salonek či pracovna.

V obývacím pokoji v přízemí se dochovaly výklenky knihovny, ale již bez poliček. Vchod do vstupní haly byl zazděn [92]. Dům prošel celou řadou změn. Původní podlahy nahradilo linoleum, byly probourávány nové vchody s „panelákovými dveřmi“ a stavěny nové příčky. V současné době probíhá v domě rekonstrukce, která odstraňuje novodobé přestavby a v budoucnu snad povede k vybudování Muzea odboje, které bude obsahovat i výstavu o rodině Gerstelů a dalších bývalých majitelích. Pro tento účel zakoupilo Muzeum tři historizující nábytkové sady od Gerstela, které zde mají být později umístěny.²⁷⁷

Zámeček ukazuje historizující nábytek především inspirovaný rokokem Ludvíka XV., který Bedřichu Gerstelovi zajistil jeho dobrou pověst a tedy i výdělek.²⁷⁸ Místnosti jsou většinou promyšlené celky, někdy ale působí jako by byly nahodile zařízené různými kusy v různých stylech. Některé jsou přesnou (pokud tak lze z fotografií posoudit) nápodobou, jako například křesílka v ložnici dámy. Nalezneme zde i nábytek s volně použitým ornamentem jako je vestavěná skříň v „pánské pracovně“. Je pravděpodobné, že vlastní sídlo zařizoval skutečně sám Gerstel. Jak uvidíme v další podkapitole, o poznání modernější tvorbu firmy lze připisovat spíše architektu Arthuru Blitzovi.

6.2 další interiéry v reprezentačním katalogu

Nyní se vrátím k první části katalogu, která obsahuje realizace firmy mimo Panenské Břežany. V předmluvě se jako autor všech interiérů označuje sám Bedřich Gerstel, ale nelze vyloučit autorství architekta Arthura Blitze. V archivu Královského institutu britských architektů se totiž nacházejí fotografie interiérů, za jejichž autora je považován Arthur Blitz, datace je uvedena vágně mezi roky 1920 - 1930. V archivu se nachází asi 30 fotografií, většina z nich je obsažena i v Gerstelově katalogu.²⁷⁹

První fotografie ukazuje podlouhlý obývací pokoj [93]. Dveře do místnosti jsou zcela jednoduché, bílé, jedná se tedy pravděpodobně o novostavbu. Interiér je komponovaný symetricky na podélnou osu, je v půlce rozdělen pomocí celoprosklených dveří. Ty jsou

²⁷⁷ Dle tel. Rozhovoru s Hanou Závorkovou ředitelkou Oblastního muze Praha-východ, 24. 4. 2015.

²⁷⁸ GERSTEL.

²⁷⁹

<http://www.ribapix.com/index.php?a=wordsearch&s=gallery&w=arthur%20blitz&safe=vss&vss=1&a=Google+Search>, vyhledáno 25. 3. 2015.

zasazeny do konstrukce po stranách tvořené jednoduchými skleníky, jejichž spodní část je vyvedena ve dřevě. Tato prosklená stěna tak dodává místnosti pocit plynulého prostoru. Na opačném konci je ještě jeden malý prostor s barem, taktéž oddělený od zbytku místnosti pomocí dvou souměrných otevřených knihoven se spodní plnou částí.

V prvním oddíle se nachází jídelna, v jejímž čele je nika s vestavěným bufetem z tmavého dřeva. Nízký bufet je zcela bez ozdob se zaoblenými rohy z tmavého dřeva. Na něm jsou vystavěny kusy nejlepšího nádobí v čele s čajovým servisem. Nika je po okrajích ohraničena jednoduchou dřevěnou lištou z tmavého dřeva. Snad by se mohlo jednat o mahagonovou dýhu. Zadní stěna niky je celá pokrytá zrcadlem z jednotlivých čtverců. Vybavení jídelny je jednoduché. Na orientálním koberci stojí obdélný stůl se zaoblenými rohy s prosklenou deskou, která je nesena pouze jednou mohutnou oválnou nohou.

Židle mají celopolstrovaný sedák i opěradlo, jedná se zřejmě o světlou kůži. Opěradlo je ukončeno třemi obloučky, zadní nohy jsou mírně prohnuté a zúžené, obě dodává kusům art-decový nádech s tvarem odvozeným snad z biedermeiru. Podobná jsou například křesla Francouze Paula Follota, ale i židle vyskytující se v katalogu Spojených UP závodů po roce 1928 [100] [101]. Těchto sedadel je v místnosti celkem deset, osm stojí kolem stolu a dvě u malého servírovacího stolku u stěny místnosti. Osvětlovadlo nad stolem je tvořeno deskou z mléčného skla, opět se zaoblenými rohy, která je zavěšená od stropu pomocí kovových úchytek. Takové světlo se volněji podobá světlu visícím nad jídelním stolem v Müllerově vile.²⁸⁰ Pod stropem místnosti se po celé délce táhne nejspíš kovová lišta s vysokým leskem.

Dominantou druhé místnosti je „antický krb“ s kariatydami. Kolem kulatého konferenčního stolku jsou umístěna dvě nízká křesla a pohovka se třemi polštáři, područky jsou oblé. Sedadla mají esovité nožky, které odkazují na starší slohy. U konzolového stolku a v rohu u skleníků křesílka podobná židlím v jídelně. Mají ovšem tenké esovité nožky a vepředu lehce prohnutý lub, opěradlo zahýbá do uší. Připomínají elegantní a zjednodušený rokokový nábytek. Osvětlení zprostředkovává kovová lampa, na štíhlé rovné noze se nachází hlavice ve tvaru mísy, podobná světla jsou zabudována ve stěně nad krbem, svou jednoduchostí upomínají na výrobky Bauhausu. Podél celé místnosti se táhne tmavá dřevěná

²⁸⁰ Viz obr. 46.

lišta, která na jedné straně plynule zabíhá do konstrukce se skleníky a na druhé straně do knihovny. Bar je oddělen širokým dřevěným překladem v síle knihoven.

V zadní části dlouhého pokoje, či spíše celého traktu se nachází bar. Pult kopíruje oblou stěnu naproti oknu, pod ním stojí čtyři barové stoličky. Nad pultem se nachází nika s oblým zakončení vykládaná dřevem, na stěně v nice můžeme tušit mramor. Po stranách niky jsou ve čtvercových polích oddělených dřevěnými lištami zasazeny zrcadla kopírující oblou stěnu. Hlavním motivem, který je viditelný ze všech místností, je v čele místnosti v obdélné nice zasazený obraz s japonskou tematikou, který spolu se zrcadlem v jídelně utváří osu obytného prostoru. Pod obrazem je v nice zasazená pohovka s nízkým opěrákem. Světlo v barovém koutu je tvořeno několika nad sebou posazenými kruhy z mléčného skla, které se postupně zužují do podoby kužele, opět upomínající na návrhářství Bauhausu.

Po zhlédnutí této místnosti se divákovi nemůže nevzpomenout na Loosovy interiéry. Plynoucí místnost uspořádaná na osu se několikrát objevuje v plzeňských bytech.²⁸¹ Dále jsou tu využívány překlady a architrávy vytvářející jakousi konstrukci z dřevěných prvků, která je zde o poznání subtilnější. Stále převládají bílé stěny. Skleníky a knihovny jako by kopírovaly podobné kusy v dámském salonku Müllerovy vily. Rozměrný obraz s orientální tematikou v čele haly v předem určeném výklenku byl uskutečněn v bytě Oskara Smlera. Poněkud volnější asociace vzbuzuje vestavěná pohovka, orientální koberce, kterými je pokryta celá podlaha a nízký sedací nábytek který je zastáncem modifikovaných historických tvarů (viz „klasicistní“ nízké křeslo v obytné hale Müllerovy vily).²⁸² Především díky podobnosti se Semlerovým bytem, se tedy domnívám, že tato realizace a tedy i katalog vznikly po roce 1932.

„Pánská ložnice s rohem pro cauche“ [97] obsahuje pohovku s nízkým lenochem tvořeným třemi polštáři. Konstrukce je z tmavého leštěného dřeva s plnými boky s oblými hranami a širokou lištou v přední části. Konferenční stůl je jednoduchý s kruhovou deskou. Křeslo má zdvojené područky, horní linie přechází plynule v přední nohy, podobné tvary byly tehdy také vytvářeny UP Závody²⁸³. Zbytek interiéru je tvořen jednoduchými kubickým

²⁸¹ DOMANICKÝ/JINDRA 2011, 18.

²⁸² KARASOVÁ 2001, 104.

²⁸³ Viz ŠMALEC 2003, 110.

nábytkem. Není zde ani očekávaný orientální koberec. Interiér by se dal označit jako inspirovaný funkcionalismem.

„Průhled do obývacího pokoje“ [96] je veden z haly skrze průchod s jednoduchým dřevěným ostěním. V horní části je proveden světlík po celé délce vstupu. V hale vidíme křeslo s polstrovanými boky, v obývacím pokoji pak vestavěnou knihovnu, nad níž probíhá dřevěná lišta, zřejmě spojená s nadpražím dveřního otvoru. Křesla jsou mohutná celočalouněná s opěrákem prohnutým dozadu a zakončeným volutou. Motiv voluty nebo spíš jakéhosi šneka se opakuje v opěrkách, nožky jsou jednoduché a krátké. Zde se tvůrce mohl inspirovat v art decových volutách Paula Iriba. V místnosti se nachází krb. Vedle krbu „sedací kout“ tvořený vestavěnou pohovkou s nízkým lenochem s ozdobnými knoflíky. Na jejím konci je spojená se stejně vysokou skříňkou. Stolek před krbem má prkýnkové nohy postavené na koso. Celý interiér je tedy opět ovlivněn zmíněným jednoduchých „moderním“ výrazem. Jednotlivé interiéry a vestavěné kusy na sebe navazují.

Jednoduchý toaletní stolek se zaoblenými rohy v dámské ložnici s oblékárnou [98] je doplněn kulatým zrcadlem bez fazet s oblou zářivkou, která kopíruje tvar zrcadla. Jedna stěna ložnice je věnována vestavěným skříním z bílé lakovaného dřeva, specialitou Gerstelů. Jednotlivá pole jsou zdobena profilováním. Postel má čelo tvořené dřevěnou deskou s leskem připevněnou ke zdi, přední část postele je vyplněna výpletem. V záhlaví je válcovitý dlouhý podhlavník. Konferenční stolek s kulatou deskou je opatřen nohami, které zahýbají jedna do druhé a vytvářejí tak na zemi jakýsi kříž. Tento princip používá i Jindřich Halabala u svého stolku H168 [103]. Záclony a závěsy kryjí celou plochu okenní stěny. Jsou bez ozdob, pouze režné závěsy mají tenké proužkování a jsou opatřeny jednoduchou bordurou.

V „pánském pokoji“ [99] nalezneme opět kompozici na střed, jakou používal Loos. Mezi dvě symetrické knihovny s prosklenou horní částí je zabudována pohovka, osvětlená shora pomocí do této konstrukce zabudovaného světla. Vzniká tak ohraničený výklenek pro závěsný obraz. Dvě těžké kožené klubovky stojí u zajímavého kulatého stolku, jeho nohy jsou tvořeny z diagonálně položených desek, které jsou na zemi zapuštěny do druhé menší desky v bílé barvě.

Nyní se v katalogu začínají objevovat historizující interiéry. V „saloně hotelového apartamentu“ [104] je v oble zakončené nice zapuštěná podobná pohovka s dvěma

podhlavníky. Lub je ale prolamovaný, odpovídá tak zbytku zařízení - stolku ve stylu Ludvíka XV. s vyřezávaným lubem a koleny nohou a dvěma křeslům se stejně pojatými nohami. Atmosféru rokokového pokoje dokresluje lustr s ověsky a koberec zdobený velkými květy a rokají.

Další historizující interiér s krbem [105] ukazuje podlouhlý taburet s jemnou řezbou a květinovým čalouněním. V salonu vidíme drobný rokokový stolek a několik křesel. Průchod místnosti je možno oddělit pomocí těžkého závěsu se střapci. Stylově se místnost ale nijak nevyhraňuje.

Poměrně nezvyklý je pokoj připomínající vzezřením i komplexním provedením realizace ve stylu Arts and Craft. Interiér baru se sedacím koutem je hrázděný s trémovým stropem [106]. Motivy na barovém pultu jsou odvozeny z tvaru gotického okna. Dvě křesla se zvlněnými podpěrkami, lavice a stolky mají tenké soustružené nožky upomínající na středověké předlohy.

Obložení stěn dámské ložnice [109] je podobné jako v Panenských Břežanech, nicméně bez florálních řezeb. Jsou zde opět vestavěné skříně. Mezi nimi v nice zabudovaná pohovka. Nábytek má vesměs rokokově zprohýbané nožky. Čalounění je ale robustnější než by bylo na originálu z 18. století. Hravost a lehkost stylu přinášejí detaily jako květinová výmalba v japonizujícím stylu v nice, střapce na dveřích skříní, „čínský“ květináč a koberec nebo květinové závěsy splývající až na zem.

Obytná jídelna s obytnou ložnicí [110] v novostavbě (lze tak soudit podle nových dveří s prosklením), ukazují Gerstelův vzrůstající zájem o občanské, tedy rozlohou malé byty. Mříž v oblouku průchodu mezi pokoji je podobná té v Domu úředníka pivovaru v Plzni (viz další kapitola) nebo volněji té v Panenských Břežanech. V obytné jídelně stojí několik nízkých komod od firmy, které lze označit za zástupce dnes nejznámější části produkce firmy. Krátké nožky jsou prohnuté, jinak kubický tvar je rozdělen na několik polí, která jsou vždy zdobena lištou v jakémsi organickém tvaru, který má snad připomínat rokokové křivky. Spodní část komody je také prolamovaná. Jeden pár křesel je nápodobou rokokových s čalouněním opěrákem i područkami, sedák je široký. Druhý pár v obytné ložnici je inspirován tvarově jednoduššími a robustnějšími křesly z doby Ludvíka XIII s prohnutými područkami a trnožemi. Nízké pohovky jsou umístěny do tvaru L, mezi nimi je vestavěná

skříňka, snad sloužící k ukládání přikrývek. Pohovky jsou poměrně široké, snad mohly sloužit k přespávání.

Poslední interiér je honosná jídelna v rokokovém stylu [113], čelní stěna je pravděpodobně obložena bíle lakovaným dřevem, do kterého je provedena mělká nika na bufet. Ten je dlouhý s prolamovaným lubem, je dělen na vzduté části, prostřední je věnována šuplíkům s ozdobným kováním. Vřezávané prvky jsou pravděpodobně kovové. Pokud mohu soudit, jedná se o opravdu zdařilou kopii, která věrně napodobuje svou předlohu. Stejně jako zbytek vybavení, dlouhý stůl a židle s výpletem opěradla.

V reprezentativním katalogu uveřejnil Gerstel zakázky, které měly vypovídat o šíři schopností jeho firmy. Jsou zde vyobrazeny nečekaně pokrokové interiéry, které se podobaly návrhům Jana Vaňka nebo tvorbě UP Závodů, v té době řízených Jindřichem Halabalou.²⁸⁴ Obě tyto návrhářské osobnosti jsou nejčastěji spojovány s funkcionalismem a moderní výrobou sektorového nábytku.²⁸⁵ V návrzích Arthura Blitze se pak objevují vlivy Loosových interiérů, kterého znal osobně díky zařizování Müllerovy vily. Vzpomenut byl ale i středověký nábytek. Jak oblíbené bylo neorokoko i v době po roce 1930 zjišťujeme z velkého množství fotografií i ze zařízení zámku v Břežanech.

²⁸⁴ ADLEROVÁ 1983, 220.

²⁸⁵ KARASOVÁ 2001, 149-158.

7. Byt Václava Marii a Boženy Havlových

Vladimír Grégr je dalším polozapomenutým architektem, jehož jméno je uvedeno mezi dalšími čtyřiceti architekty v katalogu firmy Gerstel.²⁸⁶ V odborné literatuře je zmiňován jen zřídka, není dokonce ani uveden v Encyklopedii českých architektů.²⁸⁷ Ve svých publikacích se mu věnovali například Rostislav Švácha a Vladimír Šlapeta.²⁸⁸ Cenným a obsáhlým zdrojem informací je Grégrovi věnovaná diplomová práce z roku 2009. Autorka jej představuje jako zastávce „organického funkcionalismu“²⁸⁹ který byl v opozici k racionální větvi tohoto stylu, která kladla důraz na funkčnost. Jeho stavby upřednostňovaly emocionalitu a individualitu, což se promítalo do projektů soukromých vil, které se na rozdíl od „funkcionálních“ staveb materiálově i tvarově přizpůsobovaly okolí.²⁹⁰

Grégr se narodil v roce 1902 v Praze, pocházel z dobře situované rodiny, což mu mohlo pomoci při získávání klientů z řad vyšší třídy.²⁹¹ Studoval na Českém vysokém učení technickém. Své první zkušenosti získával u majitele stavební firmy Václava Marii Havla, zde působil do roku 1930, poté si založil vlastní ateliér.²⁹² Počátky jejich spolupráce se váží k Havlovu investorskému záměru vybudovat zahradní čtvrť, dnešní Barrandovské terasy. Vyhotovení urbanistického plánu bylo dílem Maxe Urbana, původní návrhy na zastavění provedli Jaroslav Fragner s Jaromírem Krejcarem. Jejich příliš moderní a unifikované návrhy ale nenašly své zájemce, Havel poté zadal zakázku Grégrovi, který měl být jakousi „architektonickou poradnou“ pro jednotlivé zákazníky.²⁹³ Celek měl být romantickým skalním městem, českým hollywoodem.²⁹⁴

²⁸⁶ GERSTEL.

²⁸⁷ VLČEK 2004.

²⁸⁸ Rostislav Švácha, *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1985; Tentýž zpracoval medailon Vladimíra Grégra in: Anděla Horová (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, Praha 1995, s. 227., Vladimír Šlapeta, *K počátkům organické architektury*, *Umění a řemesla* 1978, č. 3, s. 38; Tentýž, *Průvodce po moderní architektuře 1900-1978*, Praha 1978; Tentýž, *Architektura třicátých let v Čechách na Moravě a ve Slezsku*, *Dějiny českého výtvarného umění 1890/1938 IV/2*, Praha 1998

²⁸⁹ SOSNOVCOVÁ 2009, 6.

²⁹⁰ *Ibidem*, 10.

²⁹¹ *Ibidem*, 13.

²⁹² *Ibidem*, 14.

²⁹³ *Ibidem*, 18.

²⁹⁴ ŠVÁCHA 1995, 350.

Kolem let 1932-33 došlo k opuštění funkcionálních tendencí a tím se začala druhá architektova tvůrčí etapa. Grégr přestoupil na jinou kolej a vydal se zcela odlišným směrem romantických, městských haciend upomínající na španělské domky či na meziválečné baroko.²⁹⁵ Tyto stavby realizoval na Barrandovských terasách.²⁹⁶ Charakteristické pro druhou etapu je velká míra rustikalizace a romantizace. Grégr byl ve své tvorbě ovlivněn také F. L. Wrightem, což se mimo jiné projevovalo používáním nízkých trámových stropů.²⁹⁷ Po okupaci se Grégr zřejmě zapojil do utajeného odboje, pomáhal při útěku ministra zemědělství Ladislava Feierabenda do zahraničí. V roce 1940 byl zatčen (držen v Petschkově paláci, tehdejší sídle Gestapa) a v roce 1943 popraven v Berlíně.²⁹⁸

Důležitou roli v Grégrově díle hrály časté zakázky interiérů.²⁹⁹ V archivu architektury Národního technického muzea se nachází bohatá dokumentace k této části jeho tvorby včetně skic a detailních nákrešů fiktivních i realizovaných interiérů, které jsou ovlivněny organickým funkcionalismem ale i rustikálnějšími odkazy na Wrightovu tvorbu. Po roce 1930 spolupráce s Václavem Mariou Havlem nekončí. V Grégrově pozůstalosti byly nalezeny doklady o zařizování bytu Havla a jeho ženy Boženy Havlové rozené Vavrečkové. Realizaci zřejmě financoval nebo spolufinancoval Havlův tchán velvyslanec a ředitelem Baťových závodů Hugo Vavrečka.³⁰⁰ Z dopisů vyplývá, že Grégr byl dobrým přítelem manželské dvojice.³⁰¹

Některé z Grégrových návrhů pro řešení bytu prováděla firma Gerstel, konkrétně se jednalo o vybavení pánského pokoje, obytného pokoje a jídelny. Dopisy mezi Bedřichem Gerstelem, architektem a objednavateli jsou důležitým zdrojem informací o zakázce ale i o firmě samotné. V jednom dopisu Gerstela Grégrovi se například dočteme o jednání architekta

²⁹⁵ SOSNOVCOVÁ 2009, 61.

²⁹⁶ Ibidem, 72.

²⁹⁷ Ibidem, 61.

²⁹⁸ Ibidem, 16.

²⁹⁹ Ibidem, 14.

³⁰⁰ Oslovení užívané v dopisech od Vladimíra Grégra. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³⁰¹ Dopis Vladimíra Grégra manželům Havlovým do Porto Ronco ze dne 29.6.1935. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

s Arthurem Blitzem.³⁰² K realizaci se dochovaly detailní nákresy prostorového řešení a Grégrem navrhnutého nábytku.

V protokolu shrnujícím rozsah dohodnutých přestaveb sepsaným Grégrem pro slečnu Vavrečkovou a pana Václava Mariu Havla je adresa domu udána jako Riegrovo nábřeží č. 2000. Jedná se o dnešní dům na adrese Rašínovo nábřeží 78,³⁰³ který v letech 1904-1905 postavil podle vlastního projektu Václav Havel, otec Václava Marii.³⁰⁴ Dům je čtyřpatrový na obdélné parcele, trojtraktový s tříosým průčelím (viz popis bytu) s bohatou secesní fasádou, je téměř identický s domem č.p. 70³⁰⁵ a dnes přiléhá k „Tančicímu domu“.

Byt Havlů se nacházel ve druhém a třetím patře. V zadní části domu vedlo schodiště, kterým se vstupovalo do haly [115]. Stěna se vstupními dveřmi byla zřejmě prosklená z luxferů (viz návrh Grégra). Hala byla nepravidelného půdorysu, vcházelo se z ní do dalších místností, bylo zde také schodiště do horního patra. Z haly³⁰⁶ se dále vstupovalo napravo do dámského pokoje, zleva pak do koupelny, přípravny jídel a do pokoje hosta s šatnou. Přední část bytu obsahovala pánský pokoj s lodžii, uprostřed obývací pokoj s arkýřem a jídelnu osvětlenou skrze zimní zahradu. Zde nechal Grégr zvětšit dveřní otvory a opatřit je zasouvacími dveřmi, vstup z haly do obývacího pokoj rozšířit tak, aby se co nejvíce přiblížil dojmu jednoho prostoru. V horním třetím patře se nacházely pokoj a ložnice synů, pokoj služebných a koupelna synů.

V protokolu dále následuje výčet plánovaných změn v bytě týkajících se celého spodního patra. Některé pokoje byly rozšiřovány, staré dveře zazdívány a bourány nové, byl zrušen krb. Veškeré štukové ozdoby na stěnách měly být odstraněny, stejně tak kovové a dřevěné secesní ozdoby. Za každým odstavcem protokolu bylo zdůrazněno, že vnitřek bytu by měl být zjednodušený, hladký a snadno čistitelný, jak odpovídalo tehdejšímu pokrokovému smýšlení

³⁰² V dopisu Grégra Gerstelovi z 28.6.1935. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³⁰³ BAŤKOVÁ 1998, 698.

³⁰⁴ Ibidem, 698.

³⁰⁵ Ibidem, 698.

³⁰⁶ Na mnou uvedeném nákresu je pokoj pána popsán jako knihovna a pokoj hosta jako pokoj pána, jedná se zřejmě o starší návrh nebo původní uspořádání. Na Grégrových definitivních detailních plánech je uspořádání dle mého popisu, nicméně tento rozměrný plán by nebyl v obrazové příloze čitelný. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20090807/01.

o hygienických standardech.³⁰⁷ Z úprav byla vyjmuta okna na fasádě domu, aby nebyla porušena její jednotnost. Veškerý nábytek měl být navržen v „lehčím stylu“ a jednoduchý, čalouněné sedací kusy měly být pohodlné a masivnější. Protokol byl napsán mezi 16. -18. květnem a úpravy měly být hotovy do konce srpna roku 1935.³⁰⁸

Dle dopisu velvyslanci Vavrečkovi z 22.10³⁰⁹ vyplývá, že účty byly zasílány jemu. Grégr posílá Vavrečkovi kompletní seškrtaný rozpočet od firmy Gerstel a prosí jej o schválení a zaslání firmě, změny v něm provedli zřejmě společně. Z původních 72 510 Kč ušetřili 10 010 Kč a výsledná cena za vybavení tří pokojů činila 62 500 bez čalounění. Cena za obytný pokoj a jídelnu byla 50 054 a pánský pokoj, kde bylo pouze upravováno stávající moderní zařízení, stál 12 446. Změny se týkaly například bridžových stolků, posléze zakoupených u firmy Thonet a dalšího zjednodušení nábytku. Grégr také zmiňuje, že šatna zatím nebyla firmě Gerstel zadána. Snažil se najít levnější firmu, jelikož „dle názoru manželů Havlových na méně kvalitním provedení této šatny nezáleží tolik jako na reprezentačních místnostech“. Gerstel nebyl jediným dodavatelem, například koberce dodával Antonín Kybal, světla dle návrhů Grégra zhotovilo zřejmě Napako, v jídelně se nacházel reliéf od Jaroslava Horejce.³¹⁰

Potvrzení objednávky³¹¹ od firmy Gerstel je třináctistránkový dokument s detailním popisem jednotlivých úprav a výroby nábytku opatřených cenou. Mimo jiné se zde dovídáme, že posunovací dveře v obývacím pokoji byly ze světlého dřeva v barvě parket. Jejich výplň spolu s výplní dveří likérového baru měly být opatřeny malbou průsvitnými barvami provedenou „malířkou“ a následně přelakovány lakem bez lesku.

Z dochovaných nákresů se dovídáme skutečnou podobu nového pojetí bytu a nábytku, který byl vyroben Gerstelem. Obytná hala [116] měla být komplexně řešený prostor pro setkávání společnosti³¹² se třemi sedacími soupravami a různými typy sedadel. Veškeré

³⁰⁷ ADLEROVÁ 1983, 118.

³⁰⁸ Protokol o úpravách bytu manželů Havlových. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³⁰⁹ Dopis Grégra velvyslanci Vavrečkovi z 22.10.1935. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³¹⁰ Vúčtování úprav bytu manželů Havlových od Vladimíra Grégra. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³¹¹ Potvrzení objednávky ze dne 19.6.1935 pro veleváženého pana vyslance Vavrečku, ředitele Baťových závodů. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³¹² Protokol o úpravách bytu manželů Havlových. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

zařízení bylo vyrobeno dle Grégrova návrhu. Přerušovaná linka na nákresu ukazuje směr výhledu na Pražský hrad.³¹³ V přední části pokoje pod okny bylo vyvedeno oble nepravidelně zakončené podium po celé délce pokoje. Jednotlivé sedací kouty byly organicky propojeny pomocí koberce a oblých linií vestavěného nábytku. Hlavním motivem je koberec srdčitého tvaru uprostřed místnosti, který je dynamicky žíhaný světlejšími pruhy. Jeden záhyb koberce doplňuje asymetricky prohnutá pohovka, zezadu je k ní přistavěna polička se zaoblenými rohy přesně kopírující její tvar. Celý komplet pak kopíruje křivku podia. Konferenční stůl je také zaoblen a zúžen na svých koncích. Uprostřed pokoje stojí navíc dvě křesla a taburet se snímatelným polštářem. V místnost měly stát dva bridžové stolky.

Na podiu v arkýři stojí další sestava tvořená zaoblenou pohovkou, stolkem se zaoblenými rohy a třemi taburety. Druhá knihovna je připojená k další sedací soupravě tvořené opět zaoblenou pohovkou, kulatým stolkem, křeslem a taburetem. U vstupu do haly stojí likérová skříňka, která má zkosené strany tak, aby při vstupu do nebo z pánského pokoje nepůsobila rušivě.

Barvy interiéru byly pravděpodobně tmavě hnědá, bílá či spíše krémová a jejich kombinace tzv. „žíhaná“ [117]. Na některých skicách Grégra se na koberci objevuje výrazná oranžová. Jak se dovídáme z dalšího nákresu, pohovka v arkýři byla pravděpodobně tmavě hnědá, taburety střídavě bílé a hnědé. Pohovka u výhledu na Hrad žíhaná, křeslo také a taburet bílý. Koberec na podiu krémový. Pod podiem se táhl úzký esovitý pruh tmavého koberce, který organicky zabíhal do ručně vázaného centrálního koberce, který byl pravděpodobně pestrý s převahou oranžové. Asymetrická pohovka byla bílá, křesla bílá a taburet tmavý. Jednalo se tedy o promyšlenou kompozici střídající různé barevné akcenty.

V pozůstalosti architekta se zachovaly i detailní nákresy nábytku.³¹⁴ Asymetrická spirálovitá pohovka [118] se zabudovanou poličkou byla celočalouněná pouze na šesti krátkých válcových nohou z tmavě mořeného dřeva. Sedák byl mírně sklopený a na hranách oblý, lenoch po celé délce sofa pak ergonomicky prohnutý a zaoblený. Potahová látka byla beze švů, konstrukce i čalounění musely být náročné, nákresy navíc neobsahují úhly stáček se prvků.

³¹³ Protokol o úpravách bytu manželů Havlových. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³¹⁴ Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20090807/01.

Sedák pohovky v arkýři [119] měl zaoblené rohy a přední hrana byla navíc jemně prohnutá směrem dozadu. S opěradlem byl spojen krátkými „prkny“.³¹⁵ Stejná prkna tvořila nohy protažené pod sedákem a kopírující naklonění sedáku. Lenoch byl oblý, na koncích se vytáčel dopředu v uši. Viditelné prvky byly z bílého javoru.

Pohovka za knihovnou byla řešena podobně, její lenoch se ale otáčel do oblouku. Viditelné dřevěné prvky byly taktéž ze světlého javoru. Křesla bez i s područkami [120] byla zmenšeninou pohovky v arkýři, viditelné části byly bukové, hnědě mořené. Údajně byl nejprve zhotoven model jednoho křesla z měkkého dřeva. Taburety [121] byly zcela jednoduché opatřené obdélníkovým sedákem se zaoblenými rohy. tály na čtyřech prkynkových nohách, viditelné dřevo bylo světlé javorové. Likérový bar [123] byl nízký, s rámy z hnědě mořeného hruškového dřeva s výplněmi ze světlého javoru, přední nohy byly kryty konkávně vykrojenou lištou.

Nákresy se dochovaly i ke stolkům [124], které si všechny byly podobné oblým tvarem, vesměs jednoduché s tenkými nožkami. Kulatý stolec byl tvořen deskou a kulatým ustupujícím soklem, které byly spojeny třemi šikmě vedenými sloupky. Na stolky bylo použito tmavě hnědě mořené hruškové dřevo.

Jídelna [125] byla vybavena zcela jednoduše, stávající kulatý stůl byl vyztužen a vytažen do maximální délky 4,5 metrů, měl sloužit 12-14 osobám. Kanelury na středních nohách byly odstraněny a celý stůl předýhován tmavě hnědě mořeným hruškovým dřevem. Firma provedla stříbrník zabudovaný do niky ve zdi se shora přístupnou vitrínou, bufet z hnědě mořeného hruškového dřeva a čtrnáct čalouněných židlí. Ty byly stejného tvaru jako křesla, pouze byly celkově subtilnější a vyšší, šikmý sedák u opěradla se zvedal v dynamické křivce nahoru, zadní nohy byly šikmé směrem ven. Jako materiál byl použit tmavě mořený buk, potah byl pravděpodobně krémový. Interiér doplňovaly servírovací stolky, které v několika velikostech zapadaly do sebe a orientální koberec, vyrobený firmou Kybal.³¹⁶

Asi nejpromyšlenější co do uspořádání nábytku byl pánský pokoj [126], původní hladký nábytek byl dýhovaný rezavě hnědě mořeným kavkazským ořechem s leskem. Dýha

³¹⁵ Potvrzení objednávky na zařízení bytu manželů Havlových od firmy Gerstel. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³¹⁶ Vúčtování úprav bytu manželů Havlových od Vladimíra Grégra. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

byla zčásti odstraněna a zčásti použita na nové vybavení, dále byla obroušena a hnědě namořena, aby svou barvou odpovídala hnědě mořené hrušce v obývacím pokoji. Nový nábytek byl furnýrován stejnou dýhou. V rohu místnosti bylo vystavěno podium a na něj umístěn upravený spací gauč se zadní čalouněnou stěnou a skříňkou na peřiny s vložkou ze světlého javoru. V levém dolním rohu postele téměř uprostřed místnosti byla netradičně umístěna noční skříňka se svisle zatahovací roletou.

Na postel navazovala volná pohovka. Té byl odejmut sokl a byla postavena na tři kulaté nohy. Vysokému křeslu „ušák“ byly vyměněny nohy za prkýnkové z tmavě mořené ořechu a čalounění bylo zjednodušeno [128]. U „moderního“ křesla se postupovalo stejně včetně přechalounění na červeno. Stávající knihovny byly upraveny, doplněny o nové díly, opatřeny zrcadlovými skly na nových dílech a posuvnými skly na dílech původních. Bylo použito černohnědě mořené ořechové dřevo. Výsledná knihovna postavena do rohu místnosti. Dále zde stála skříňka na gramofon, stolek se sklápěcí deskou a stolek odkládací. Firma použila stávající červenou látku, kterou bylo nutno doplnit o nový materiál.³¹⁷

Pánský pokoj měl sloužit jako rozšíření obývacího pokoje, tedy jako reprezentační místnost. Na jednom z návrhů je dokonce provedena garnýž [127] v nepravidelném oblouku,³¹⁸ záclonou se měla zakrývat spací pohovka s nočním stolkem. V pokoji paní byla také spací pohovka na podiu, tehdy zřejmě důkaz moderní domácnosti s víceúčelovými místnostmi. Zadní pokoj byl pak vybaven starožitným rodinným nábytkem, stejně tak se postupovalo v Müllerově vile. Hala měla být vybavena původním nábytkem z bývalé jídelny, který byl upraven a přechalouněn, měla tak tvořit důstojný přechod k obytné hale.³¹⁹

Vladimír Grégr v bytě Havlových předvedl svou koncepci uceleného interiéru, odpovídajícího tehdejšími požadavkům na hygienu, jednoduchost a funkčnost interiéru, které byly nastoleny avantgardními meziválečnými směry.³²⁰ V tomto případě lze například uvést použití spacích pohovek, propojování interiéru pokud možno v jeden obytný prostor,

³¹⁷ Vúčtování úprav bytu manželů Havlových od Vladimíra Grégra. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³¹⁸ Návrh zařízení pánské ložnice v bytu Havlových. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20090807/01.

³¹⁹ Protokol o úpravách bytu manželů Havlových. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070912/05.

³²⁰ ADLEROVÁ 1983, 118.

využívání výsuvných a výklopných ploch stolků atd. Na rozdíl od myšlenek sociální zodpovědnosti, jakými se zabývaly například UP Závody,³²¹ představuje ale tvorba Grégra druhou stranu mince. Jako řada dalších architektů interiéristů využil možnost zakázkové tvorby pro zámožného klienta.³²² Tomuto zadání odpovídal i výběr provádějící firmy Emil Gerstel, která svým precizním zpracováním a použitím kvalitních materiálů odpovídala reprezentačním potřebám interiéru movité rodiny Havlů.

Jeho organický funkcionalismus³²³ odpovídá tendencím třicátých let, kdy nastal odklon od radikálních funkcionalistických řešení, od strohých, hranatých forem či používání trubek. Místo nich nastupují oblé tvary a dřevěné konstrukce.³²⁴ Návrháři se přiklonili k používání měkkého čalounění v přírodních barvách, opouštějí radikální barvy jako modrou a červenou, barevný akcent se omezil na koberec nebo umělecká díla.³²⁵ Dokladem toho budiž Grégrův obývací pokoj přírodních barev pouze s oranžovým akcentem na koberci. Doktorka Karasová nazývá tyto tendence „humanistickým funkcionalismem“, který vyvrcholil například v inzerci Krásné jizby s díly Ladislava Sutnara nebo Antonína Kybala a byl prezentován na výstavách Bydlení v roce 1942 a Lidový byt 1943, které předznamenaly konec českého funkcionalismu.³²⁶

Biomorfí tvary nastupující ve třicátých letech objevující se například v tvorbě Alvara Alta znamenaly vzdor proti avantgardnímu směru zdůrazňované normativnosti, účelnosti a ekonomičnosti.³²⁷ Tento vývoj pokračoval po válce „humanizováním“ strohého funkcionalistického nábytku a byl spojený se zájmem o aerodynamický tvar, novými materiály ale i dřevem.³²⁸

³²¹ ADLEROVÁ 1983, 83.

³²² Ibidem, 137.

³²³ SOSNOVCOVÁ 2009, 6.

³²⁴ KARASOVÁ 2012, 126.

³²⁵ Ibidem, 126.

³²⁶ Ibidem, 126.

³²⁷ ADLEROVÁ 1983, 190.

³²⁸ KARASOVÁ 2001, 159.

8. Další spolupráce a realizace

V této kapitole se budu zabývat dalšími možnými spolupráci s architekty. Zmíním další obrazový materiál, jako jsou katalogy a reklamní fotografie uveřejněné v tisku, které se nepojí k žádné konkrétní stavbě. Nakonec také stavby, na jejichž vnitřním vybavení se firma mohla podílet. Zdrojem některých informací je anonymní internetový článek a je proto nutné další ověření. Případně se jedná o mé vlastní domněnky na základě logických spojitostí, i zde se otevírá prostor pro další bádání.

8.1 architekti

V době kdy Evropou hýbala secese stál v čele podniku Emil Gerstel. Víme o něm, že studoval ve Vídni a později dodával zboží na habsburský dvůr. Vídeňská geometrická secese se promítala do produkce firmy, jako příklad lze uvést bufet se štítkem „Emil Gerstel Prague“ [130]. Aukční dům Sýpka³²⁹ v roce 2009 dražil bufet [129] a sloupové hodiny od firmy Gerstel, které byly údajně zhotoveny kolem roku 1900 podle návrhů Josepha Marii Olbricha. Autorství návrhů bylo připsáno Olbrichovi na základě podoby s bufetem draženým ve vídeňské aukční síni Dorotheum.³³⁰ Tam byl pak podobný bufet zhotovený podle návrhů Olbricha dražen v letech 2002 a kus identický s pražským exemplářem v roce 2014.³³¹

Z doby před koncem první světové války pocházejí i doklady historizujících tendencí v tvorbě Gerstela. Dokladem budiž dochovaná klasicizující sada [131], dva bufety, komoda, původně navíc stůl a židle. Podle štítku s císařskou orlicí lze datovat před rok 1918.

Nyní se opět vrátím k mladší etapě firmy a sice ke spolupráci s architektem Vladimírem Grégrem. V jeho pozůstalosti se o ní dochovalo mnoho dalších dokladů, přesto si u Gerstela nechávala zhotovovat nábytek jen malá část jeho zákazníků. Jednalo se například o rodinou Knirschů v Kolíně,³³² zařízení „sportovního klubu“,³³³ byt pana Meisnera,³³⁴ nebo o

³²⁹ <http://sypka.cz/aukce-sa21/a44/d10186/>, <http://sypka.cz/sloupove-hodiny/a20/d9801/>, vyhledáno 7. 5. 2015.

³³⁰ Dle rozhovoru s Irenou Velkovou, aukční dům Sýpka, 20. 4. 2015.

³³¹ Viz email od Ingeborga Fiegla, Dorotheum Wien, 8. 5. 2015.

³³² Dopis Grégra B. Knirschové, Kolín, Dra Rašína č. 83, 30.7.37. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20080716/08.

obytný pokoj a ložnici v Kanálské ulici č.1 pro Věru a Viktora Podolských.³³⁵ Účet za provedení interiéru platil Václav Černý. V korespondenci mezi Gerstelem a Grégrem ohledně zakázky pro Judr. Jiřího Krause³³⁶ je zmíněno jméno prokuristy Volmera. Dalším zajímavým dokladem je srovnání různých dodavatelů pro tuto zakázku, které pro Krause provedl Grégr. Srovnával ceny firmy Gerstel a firmy architekta Pische. Celková cena druhého za nábytek byla 10 130 K, Gerstelova nabídka za stejnou práci téměř dvakrát vyšší 19 195 K. Přesto se Kraus rozhodl pro Gerstela a po seškrtnání rozpočtu byla dohodnuta částka 9 980.

Gerstel uvádí ve svém seznamu architektů také Bruna Paula. Je možné, že Gerstel spolupracoval na vybavení vily Edmunda Trauba Pod hradbami 17, nyní v objektu sídlí velvyslanectví Maďarské republiky.

Dále zmiňuje Paula Brockardta, který navrhoval klasicizující vilu Franze Petschka v Ústí nad Labem³³⁷ a spolupracoval na vile Ignaze Petschka tamtéž.³³⁸ Vzhledem k tomu, že Gerstel vyráběl zařízení vily Otto Petschka, dala by se i zde předpokládat spolupráce.

Na stránkách Prostor-architektura je jako Gerstelem zhotovený uveden interiér rezidence velvyslance Řecka, v budově navrhnuté architektem Rudolfem Eislerem.³³⁹

Dalšími možnostmi, které lákají k prozkoumání, jsou například spolupráce s Františkem Roithem a dalšími osobnostmi zmíněnými v reprezentačním katalogu firmy.

8.2 reklamní materiály

V článku v časopise *Byt a umění*³⁴⁰ se setkáváme s bohatou obrazovou přílohou, všechny interiéry jsou popsány pouze obecně, ale najdeme mezi nimi například rokokovou jídelnu „v jistém zámku“, „jídelnu v italské renesanci“ [134], „anglickou předsíň“ [135] atd. Nutno dodat že se jedná o povedené kopie, článek ostatně proklamuje Gerstelovo lpění na

³³³ Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070911/01.

³³⁴ Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070911/01.

³³⁵ Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 200700911/02.

³³⁶ Dopis Grégra Krausovi, Na zderaze 13, Praha 2, 18.3.37. Pozůstalost Vladimíra Grégra, AA NTM, složka 20070911/01.

³³⁷ <http://www.usti-aussig.net/stavby/karta/nazev/70-vila-franze-petschka>, vyhledáno 24. 4. 2015.

³³⁸ <http://www.usti-aussig.net/stavby/karta/nazev/38-vila-ignaze-petschka>, vyhledáno 24. 4. 2015.

³³⁹ <http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/psever/pbrezany/gerstel.htm>, vyhledáno 24. 4. 2015.

³⁴⁰ Emil Gerstel – Praha. In: *Byt a umění*, III, č. 8, Praha 1933, 193–224.

přesných nápodobách starožitností. Jsou zde ale i fotografie modernějších interiérů jako je řada obývacích pokojů, nebo pracovna [139], či „moderní přípravník a židle“ [141]. Je zde také uveden interiér baru „Est“ bar [136] v hotelu Esplanade architekta Fritze Lehmana.³⁴¹ I jeho jméno Gerstel uvádí ve svém seznamu architektů. Jedna fotografie je shodná s reklamními fotografiemi [142] uveřejněnými v časopisu Pestrý týden,³⁴² zde je popsána jako „kout v dámské ložnici“ a ukazuje „moderní“ jednoduchý ineriér se spací pohovkou.

Zřejmě v třicátých letech³⁴³ vznikly čtyři vzorníky firmy Gerstel [144]. Jedná se o návrhy nábytku většinou rozděleného do sestav. Kromě pracoven a ložnic zde nalezneme také vybavení kuchyně. V posledním katalogu je vyobrazena celá řada dveří, zábradlí, ale i výlohy a obložení stěn a stropů. Jedná se nábytek ovlivněný historismy, je na něj aplikován různý dekor, který nelze přesně stylově zařadit. Nejedná se o gerstelovské náročné plastické rokokové kusy, spíš o jednoduché kubické objemy, pouze s obměněným dekorem a různými nohama. To by mohlo odpovídat nárokům na jednodušší tedy levnější výrobu a plnit tak Gerstelovo proklamované „dodávat lacino“.³⁴⁴

8.3 budovy

Další zmínky o interiérech zhotovených firmou Gerstel pocházejí z moravského Vsetína, kde Marie Baťová vdova po Tomáši Baťovi v roce 1938 koupila od rodiny Thonetů tamní zámek. Jelikož si původní majitelé veškeré vybavení odvezli, Baťová objednala zařízení 16 pokojů u firmy Gerstel, v prvním patře jihovýchodního křídla si nechala zřídit samostatný byt, v přízemí se nacházely další byty [145]. V roce 1949 získalo zámek město Vsetín, byla zde vybudována obřadní síň a zámek byl využíván jako kanceláře, byty a internát. V roce 1952 byl zámek vyklizen a až do roku 1963 byl sídlem vojenské posádky Vnitřní stráže. Nevhodné využívání a zanedbávání zámku vedlo k poškození interiérů, z původního vybavení se nic nedochovalo. Zámek prošel v letech 1967-74 rekonstrukcí, stal

³⁴¹ BAŤKOVÁ 1998, 659.

³⁴² Pestrý týden, III, č. 34, Praha 25.8.1928, 20 / Pestrý týden, VII., č. 36, Praha 23.7.1932, 19.

³⁴³ KUBŮ 2014, 160.

³⁴⁴ GERSTEL.

se sídlem pozdějšího Vlastivědného ústavu Vsetín. Dnes je zámek sídlem Muzea regionu Valašsko.³⁴⁵

Muzeum disponuje celkem šesti kresbami interiérů zámku s návrhy vesměs historizujícího vybavení. Není zcela jisté, jestli vybavení pocházelo od Gerstela, informace v brožurě o historii zámku údajně vychází z ústní sdělení pamětnice, která na zámku pracovala.³⁴⁶ Různorodý styl povětšinou historizujícího nábytku by tomu ovšem nasvědčoval.

První náčrt zobrazuje sedací soupravu ovlivněnou klasicismem. „Slavnostní sál“ je pro změnu inspirován těžkým nábytkem nejspíš renesančním. Ložnice jako jediná upomíná na dobu svého vzniku jednoduchým tvarem nábytku. V malé jídelně s renesančním trémovým malovaným stropem stojí tomu stylově přizpůsobený rustikální nábytek. Druhá ložnice je kombinací jednoduchých postelí s výpletem a historizujícího toaletního stolku. A konečně v poslední sále, obdobě dnešního obývacího pokoje, vidíme prohnuté tvary rokokových nožek v kombinaci s masivním čalouněním pohodlných křesel.

Další rokokový interiér se nachází na zámku v Bílých Poličanech, který jako výrobce na svých internetových stránkách uvádí firmu Gerstel.³⁴⁷

V Plzni se nacházely zřejmě další interiéry vytvořené firmou, takové se nacházely i v dvojvile vrchního úředníka Měšťanského pivovaru v ulici U Prazdroje. V roce 1929 uspořádal pivovar soutěž o domy pro vrchního ředitele a vrchního sládka, jako autoři klasicizujícího domu jsou dnes uváděni Hanuš Zápala a František Němec mladší.³⁴⁸ Stavbu provedla plzeňská firma Josef Štiky, přízemí bylo údajně vybaveno podle návrhů firmy Gerstel. V bytě vrchního ředitele byla „navržena hala v anglickém slohu v dubu, po obou stranách krbu měly být skříňky na likéry, kuřivo a pušky. Jídelna a salon měly být ve stylu Ludvíka XV., pánský pokoj z ořechového dřeva. V bytě vrchního sládka byla navržena hala s cihlovým krbem, jídelna z mahagonu a pánský pokoj z ořechového dřeva.“ Vila dnes slouží jako administrativní budova Plzeňského Prazdroje.³⁴⁹ Podle slov Petra Domanického zde již

³⁴⁵ JANIŠ/VRBA 2013, 32.

³⁴⁶ Viz email od Pavla Mašláně, pracovníka Muzea regionu Valašsko, 9.4.2015.

³⁴⁷ <http://www.hotelzamekbilepolicany.cz/index.php?nid=1561&lid=cs&oid=176375>, vyhledáno 20. 4. 2015.

³⁴⁸ ULRICH 2009b, 157.

³⁴⁹ Ibidem, 158.

Gerstelovo vybavení není,³⁵⁰ ale na fotografiích haly je vidět ozdobná mříž v oblouku dveřního otvoru, podobná mříži na jednom vyobrazení z Gerstelova reprezentačního katalogu. Balustrové zábradlí schodiště je pravděpodobně také původní.

Další v souvislosti s firmou často uváděná stavba je vila Lumíra Kapsy v ulici Na Zátorce 18 v Praze Bubenči. Projekt podle návrhů architekta Otakara Novotného byl realizován mezi lety 1930-1931, řešení interiérů zadal Kapsa ale Karlu Lhotovi a Adolfu Loosovi.³⁵¹ Nacházelo se zde dřevěné obložení, trámový strop a na fotografiích vidíme celou řadu historizujícího i modernějšího nábytku, pravděpodobně vyrobeného firmou Gerstel.³⁵² V objektu sídlí irácké velvyslanectví.

V Jinonicích v areálu továrny Walter stojí již nepoužívaná budova z roku 1929, kde byly zasedací místnosti údajně vybaveny firmou Gerstel. Firemní Bulletin firmy z roku 1938 uvádí: „Reprezentační místnosti jsou řešeny a zařízeny tak, jak to odpovídá významu naší továrny evropském a světovém letectví a jak si to vyžadují časté závažné a důležité návštěvy nejpřednějších úředních a průmyslových činitelů různých států. Nábytek a dřevěné ostění v těchto reprezentačních místnostech, to je v pracovně generálního ředitele a v zasedací místnosti správní rady, vyrobila známá firma Emil Gerstel Praha.“³⁵³

V Lazarské ulici č. p. 15 se v prvním patře údajně nacházela zasedací místnost s palisandrovým obložením od firmy Gerstel.³⁵⁴ Ve funkcionalistické budově postavené v letech 1928-1930 původně sídlila Bářská a hutní společnost,³⁵⁵ od roku 1968 zde zasedala česká federální vláda.³⁵⁶

³⁵⁰ Dle tel. rozhovoru s Petrem Domanickým ze dne 3. 4. 2015.

³⁵¹ SZADKOWSKA 2009, 294.

³⁵² Ibidem, 297.

³⁵³ <http://www.walterjinonice.cz/nas-betonak>, vyhledáno 20. 4. 2015.

³⁵⁴ Dle tel. rozhovoru s restaurátorem Václavem Vondráčkem, 15. 3. 2015.

³⁵⁵ BAŤKOVÁ 1998, 194.

³⁵⁶ <http://www.vlada.cz/assets/Od-prevratu-do-federace-1948.pdf>, vyhledáno 20. 4. 2015.

9. Závěr

Historie rodinného podniku se začíná psát roku 1860. Gerstelovi přešli od vetešnictví, přes prodej použitého nábytku, jeho opravy a čalounění, až k výrobě nového, který byl v období největší slávy prezentován v prodejním paláci s architektonickou kanceláří. Ve své práci jsem se pokusila shrnout dosavadní poznatky o realizacích a produkci firmy a tím oživit povědomí o ní. K jejímu zapomnění přispělo několik okolností, mezi ně patřil původ obyvatel, kvůli kterému byli nuceni opustit Československo, likvidace továrny za druhé světové války a poválečné zestátnění. Také skutečnost, že v produkci zřejmě převládaly historizující slohy, které nebyly nositelem progresivních výtvarných názorů³⁵⁷ a jako takové jsou v historii užitého umění v první polovině 20. století přehlíženy.

Pod vedením Emila Gerstela mezi lety 1894-1919 se podnik stává dodavatelskou firmou vídeňského dvora. Z této doby se dochoval nábytek ovlivněný vídeňskou geometrickou secesí, je dokonce zmiňována spolupráce s Josephem Maria Olbrichem. Z doby před koncem první světové války pocházejí ale i doklady o historizující tvorbě.

Dobu své největší slávy zažívá Továrna na nábytek a dekorační předměty Emil Gerstel především v letech 1931-1939 za Bedřicha Gerstela, o čemž vypovídají i zakázky a zákazníci zmiňovaní v mé práci. Tomuto období se díky existující dokumentaci věnuji nejvíce.

Ve vile Otto Petschka se ukázala schopnost firmy vytvářet technicky náročné pseudorokokové interiéry. Návrhy byly zřejmě založeny na pečlivém studiu předloh,³⁵⁸ některé detaily ale prozrazují pozdější dob vzniku. Stavba samotná představovala jednu z nejnákladnějších a nejrozsáhlejších staveb v meziválečném Československu,³⁵⁹ přes nepříznivé dějinné události zůstaly interiéry zachovány. Rodinné sídlo Gerstelů v Panenských Břežanech ukazuje podobný výrazový rejstřík, odvozený ponejvíce z nábytkových stylů Francie 18. století, které souzní s prostory barokního zámečku.

Müllerova vila je pokládána za jednu z nejdůležitějších staveb klasické moderny.³⁶⁰ Firma se zde seznámila s principy plynoucího a stupňovitého prostoru, s Loosovým

³⁵⁷ Viz email od Miroslava Zíky znalce v aukční síni Dorotheum dne 1.4.2015.

³⁵⁸ EBEL/KSANDR 2013, 306.

³⁵⁹ http://czech.prague.usembassy.gov/ambassadors_residence.html, vyhledáno 14. 4. 2015.

³⁶⁰ KSANDR 2000, 302.

specifickým používáním vzácných materiálů ve velkých plochách a s vytvářením uzavřeného osového interiéru s sloupy a trámy bez nosné funkce. Ve vile bylo zároveň využito zkušeností firmy s historizujícími nápodobami. S Loosem je také pojila jejich záliba v drahých materiálech. Znalost loosovských postupů, prohloubená při realizaci bytu Semlerů v Plzni, se nakonec promítá do interiérů navrhovaných hlavním Gerstelovým architektem Arthurem Blitzem, což dokládají fotografie v reprezentačním katalogu.³⁶¹

V katalogu i v časopisu *Byt a umění* se můžeme dočíst i vidět, že Gerstel se i přes velký úspěch historického nábytku, který mu přinesl zakázky i v zahraničí, rozhodl orientovat na sloh „moderní“.³⁶² Tím se pro něj rozuměla i orientace na zařizování bytových jednotek střední třídy. Reagoval tak na tendence v nábytkové výrobě nastolené avantgardními styly, které se zaměřovaly na sociální rozměr levného bydlení, hygienu a funkčnost vnitřního zařízení.³⁶³ Pokud ale porovnááme rozpočty Gerstela pro takový občanský byt s rozpočtem jiné firmy, je zřejmé, že běžným lidem jeho výrobky dostupné nebyly.

Čtyři dochované vzorníky firmy by mohly představovat onu Gerstelovu proklamovanou „lacinou“ výrobu.³⁶⁴ Jsou zde zobrazeny různé soupravy, většinou jednoduchých tvarů, pokaždé s jiným historizujícím, neuměle aplikovaným dekorem, různými nohama či opatřeny nástavcem. Je pravděpodobné, že ve své velké továrně byl Gerstel schopen jisté sériové výroby, stále ale na objednávku konkrétního zákazníka.

V návrzích architekta Arthure Blitze v katalogu nacházíme i vlivy francouzského art deca. To se na rozdíl od své české odnože vyznačovalo používáním exotických, luxusních materiálů a přírodních tvarů. U nás byl styl spojován spíše s národní identitou,³⁶⁵ tato linie nebyla Gerstelem snad vzhledem k jeho národnosti reflektována.

Vladimír Grégr se svými návrhy ve stylu organického funkcionalismu představoval „moderní styl“ doby. Jeho zakázka pro rodinu Havlových se vyznačuje používáním dřeva, přírodních barev a mohutného čalounění, tím se odlišovala od strohých radikálních

³⁶¹ GERSTEL.

³⁶² Emil Gerstel – Praha. In: *Byt a umění*, III, č. 8, Praha 1933, 200.

³⁶³ ADLEROVÁ 1983, 118.

³⁶⁴ GERSTEL.

³⁶⁵ ADLEROVÁ 1983, 19.

funkcionalistických řešení, tento proud byl posléze jako rozvíjen v poválečné tvorbě jiných návrhářů.³⁶⁶

Doba mezi válkami byla plná nových stylů, které reagovaly na rychle se měnící společnost. Firma Gerstel se také přizpůsobovala, snažila se o moderní výraz a Gerstel chtěl po vzoru „moderních“ směrů rozšířit pole své působnosti dál než jen „mezi hořejších deset tisíc“.³⁶⁷ Přesto historizmy vyžadované nejen bohatou vrstvou obyvatel nejspíš převládaly.

Největší dopad měly v tomto období avantgardní směry, dědictví funkcionalismu s jeho zdůrazňováním funkčnosti a sériové tedy levné výroby se do vzhladu nábytku promítalo po celé 20. století. Nicméně dochází i k protireakci a opětovnému návratu k historismům ač ve zcela jiném kontextu. Postmodernismus odvrhl omezení designéra funkcí předmětu³⁶⁸ a svým způsobem se navrátil i k historickým formám, jako příklad lze uvést „neobarokní“ křeslo Proust Alessandra Mendiniho z konce 70. let.³⁶⁹ U nás se takto vymezila takto na konci 80. let například skupina Atika, která ve své tvorbě odkazovala na historický nábytek.³⁷⁰

³⁶⁶ KARASOVÁ 2001, 159.

³⁶⁷ GERSTEL.

³⁶⁸ KARASOVÁ 2012, 218.

³⁶⁹ KOLESÁR 2000, 113.

³⁷⁰ ŠVÁCHA/PLATOVSKÁ 2007, 837.

10. Seznam literatury a pramenů

Monografie:

- ADLEROVÁ 1983 — Alena ADLEROVÁ: České užité umění 1918–1938. Praha 1983
- BAŤKOVÁ 1998 — Růžena BAŤKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady, Praha 1998
- CIMBUREK 1996b — František CIMBUREK (ed.): Dějiny nábytkového umění III. Praha 1996
- CIMBUREK 1996a — František CIMBUREK (ed.): Dějiny nábytkového umění II. Praha 1996
- COOK 2005— William COOK: Restaurování a opravy nábytku, Praha 2005
- DOMANICKÝ/JINDRA 2011— Petr DOMANICKÝ / Petr JINDRA: Loos – Plzeň – souvislosti. Plzeň 2011
- HALABALA 1982— Jindřich HALABALA: Výroba nábytku, tvorba a konstrukce. Praha 1982
- HINZ 1976 — Sigrid HINZ: Wnetrza mieszkalne i meble. Berlín 1976
- HNÍDKOVÁ 2013 — Vendula HNÍDKOVÁ: Národní styl, kultura a politika, Praha 2013
- HORÁČEK 2014— Martin HORÁČEK: Za krásnější svět : tradicionalismus v architektuře 20. a 21. Století. Brno 2014
- JANIŠ/VRBA 2013 — Dalibor JANIŠ / Radim VRBA: Vsetínský zámek v proměnách času, Historie-majitelé-stavební vývoje. Vsetín 2013
- KARASOVÁ 2001 — Daniela KARASOVÁ (ed.): Dějiny nábytkového umění IV. Praha 2001
- KARASOVÁ 2012 — Daniela KARASOVÁ: Geneze designu nábytku. Praha 2012
- KOLESÁR 2000 — Zdeno KOLESÁR: Kapitoly z dějin designu, Bratislava 2000
- KRAJČI 2012— Petr KRAJČI (ed.): Slavné pražské vily, sto a jeden dům s příběhem. Praha 2012
- KSANDR 2000 — Karel KSANDR (ed.): Müllerova vila. Praha 2000

- LAHODA/NEŠLEHOVÁ/PLATOVSKÁ/ŠVÁCHA/BYDŽOVSKÁ 1998 — Vojtěch LAHODA / Mahulena NEŠLEHOVÁ / Marie PLATOVSKÁ / Rostislav ŠVÁCHA / Lenka BYDŽOVSKÁ (edd.), Dějiny českého výtvarného umění IV/1–2, 1890–1938. Praha 1998
- LOSOS 2013 — Ludvík LOSOS: Historický nábytek. Praha 2013
- MARKOVÁ 2007 — Marta MARKOVÁ: Auf ins Wunderland!: Das Leben Alice Rühle Gerstel, Innsbruck 2007
- O'NEILL 2004 — John O'NEILL : Period Rooms in the Metropolitan Museum of Art. New York 2004
- PETRASOVÁ/LORENZOVÁ 2001 — Taťána PETRASOVÁ / Helena LORENZOVÁ (edd.): Dějiny českého výtvarného umění III/1–2, 1780–1890. Praha 2001
- POCHE 1977— Emanuel POCHE (ed.) Umělecké památky Čech A-J. Praha 1977
- POLÁK 2007 — Marton POLÁK: Müllerova vila: Detaily, Praha 2007
- SARNITZ 2004— August SARNITZ: Adolf Loos, architekt, kritik, dandy. Praha 2004
- SOSNOVCOVÁ 2009 — Eva SOSNOVCOVÁ: Vladimír Grégr a architektura mezi dvěma světovými válkami v ČSR (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2009
- SZADKOWSKA 2009 — Maria SZADKOWSKA: Adolf Loos - dílo v českých zemích. Praha 2009
- ŠMALEC 2003 — Petr ŠMALEC: Jindřich Halabala a spojené uměleckoprůmyslové závody v Brně, Olomouc 2003
- ŠVÁCHA 1995 — Rostislav ŠVÁCHA: Od moderny k funkcionalismu : proměny pražské architektury první poloviny dvacátého století. Praha 1995
- ŠVÁCHA/PLATOVSKÁ 2005 — Rostislav ŠVÁCHA / Marie PLATOVSKÁ (edd.): Dějiny českého výtvarného umění V, 1939–1958. Praha 2005
- ŠVÁCHA/PLATOVSKÁ 2007 — Rostislav ŠVÁCHA / Marie PLATOVSKÁ (edd.): Dějiny českého výtvarného umění V, 1958–2000. Praha 2007

- TOGNER 1993— Milan TOGNER: Historický nábytek. Brno 1993
- TOWNLEY 2005 — Anne TOWNLEY (ed.): A History of Interior Design. London 2005
- ULRICH 2009a — Petr ULRICH (ed.): Slavné stavby Prahy 6. Praha 2009
- ULRICH 2009b — Petr ULRICH (ed.): Slavné vily Plzeňského kraje. Praha 2009
- VLČEK 2012 — Pavel VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy. Velká Praha. Praha 2012
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004
- VLČEK 1999 — Pavel VLČEK (ed.): Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha 1999
- ZAHRADNÍK/KSANDR — Pavel ZAHRADNÍK / Karel KSANDR: Historie Müllerovi vily, SDC v Müllerově vile

Články a statě v monografiích:

- ČIŽINSKÁ 2000 — Helena ČIŽINSKÁ: Mobiliář a vybavení domu. In: Karel KSANDR (ed.): Müllerova vila. Praha 2000, 176–223
- EBEL/KSANDR 2013 — Martin EBEL / Karel KSANDR: Srovnání nesrovnatelného. In: Dějiny staveb: Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2013, Plzeň 2013, 305–312
- KUBŮ 2014 — Eduard KUBŮ: Gerstel – symbol zámožnosti a nábytkářské kvality. In: drahomír JANČÍK / Barbora ŠTOLLOVÁ: Pivo, zbraně i tvarůžky: Podnikatelé v zrcadle hospodářského meziválečného Československa, Praha 2014, 148–173
- MIKOTA 2008 — Jana MIKOTA: Alice Rühle-Gerstel, Zum 65. Todestag, 2008, http://www.alliteratus.com/pdf/aut_vl_aut_ruehle-gerstel.pdf, vyhledáno 19.4.2015
- STARÁ 2009 — Jana STARÁ: Kroměřížský rodák – architekt Max Spielmann. In: Židé a Morava: Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska 25. 11. 2008, Kroměříž 2009, 89–103
- ULRICH 2000 — Petr ULRICH: Typologie obytného domu v první polovině 20. století. In: Karel KSANDR (ed.): Müllerova vila, Praha 2000, 284–269

Prameny:

BOK a — Vladimír BOK: Restaurování dřevěných zabudovaných prvků Müllerovy vily
Vzorníky firmy Gerstel, kancelář technického kreslení Vily Sigmund, Liberec

DE CUVILLIÉS — François DE CUVILLIÉS: L'Oeuvre de de Cuvillies, Époque Luis XV

DUŠEK a — Karel DUŠEK: Oprava dřevěného nábytku v Müllerově vile

DUŠEK b — Karel DUŠEK: Restaurování vestavěného čalouněného mobiliáře a látek
v Müllerově vile

Exekuční soud v Praze, Usnesení v exekuční věci dražba zámku v Panenských Břežanech,
16.7.1927, Archiv bezpečnostních složek Praha, složka 305-251-7

Emil Gerstel – Praha. In: Byt a umění, III, č. 8, Praha 1933, 193–224

GERSTEL — Bedřich GERSTEL: Emil Gerstel, továrna na nábytek a dekorační předměty

Krajský národní výbor v Praze, Rozhodnutí o odevzdání konfiskovaného majetku, Praha
19.10.1950, uloženo v Archivu bezpečnostních složek Praha, složka 305-251-7

LOOS 2001 — Adolf LOOS: Řeči do prázdna. Praha 2001

Ministerstvo národní bezpečnosti: Šetření podle §7 dekretu č.100/45 Sb., 3.3.1950, uloženo
v Archivu bezpečnostních složek Praha, složka 305-251-7

Pestrý týden, III, č. 34, Praha 25.8.1928, 20

Pestrý týden, VII., č. 36, Praha 23.7.1932, 19

POUPĚ a — Karel POUPĚ: Restaurátorská zpráva, Dřevěné polychromované obložení
hudebního salonku

POUPĚ b — Karel POUPĚ: Restaurátorská zpráva, Ostění jídelny

Pozůstalost Vladimíra Grégra v AA NTM v Praze, složky 20070911/01, 20070912/05,
20090807/01, 20080716/08, 200700911/02

Styl: měsíčník pro architekturu, umělecké řemeslo a úpravu měst, XIII, č. 1, 27